

Herojski koncept povijesti kroz historiografiju Thomasa Carlylea

Stipinović, Davor

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:742319>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Jednopredmetni diplomski sveučilišni studij povijesti

Davor Stipinović

**Herojski koncept povijesti kroz historiografiju
Thomasa Carlylea**

Diplomski rad

Zadar, 2022.

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest

Jednopedmetni diplomski sveučilišni studij povijesti

Herojski koncept povijesti kroz historiografiju Thomasa Carlylea

Diplomski rad

Student/ica:

Davor Stipinović

Mentor/ica:

Izv. prof. dr. sc. Mateo Bratanić

Zadar, 2022.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Davor Stipinović**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Herojski koncept povijesti kroz historiografiju Thomasa Carlylea** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 27. listopada 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	5
2. KRIZA AUTORITETA U EUROPI TIJEKOM 19. STOLJEĆA	8
3. CARLYLE KAO POVJESNIČAR I DRUŠTVENI KRITIČAR	12
3.1. Sličnosti i razlike između dvaju interpretacija povijesti: Thomas Carlyle i Thomas Babington Macaulay	19
4. METAFIZIČKO-POVIJESNI KONCEPT HEROJSTVA KOD THOMASA CARLYLEA: IZVORI I ANALIZA	24
5. OLIVER CROMWELL-BRITANSKI HEROJ 17. STOLJEĆA	27
5.1. Osnovne karakteristike Cromwella	30
6. HEROJSKI SEGMENTI FRANCUSKE REVOLUCIJE	37
6.1. Metodološki pristup djelu	39
6.2. Lingvistički pristup djelu, romantičarska ironija i autorov odnos prema izvorima	41
6.3. Slučajevi antiherojskog: dvojica ministara financija de Calonne i Lomenie de Brienne...47	
6.4. Slučajevi herojske „žrtve“: Gabriel Honore Riquetti Comte de Mirabeau i Charlotte Corday	49
7. ZAKLJUČAK	56
8. LITERATURA I IZVORI	58
9. SAŽETAK	62
10. SUMMARY	63

1. UVOD

Posljednjih dvadesetak godina proučavanje historiografije Thomasa Carlylea uzelo je maha uglavnom na zapadnim sveučilištima kako u Europi, tako i u Sjedinjenim Američkim Državama. Iako je kroz dugi niz godina i desetljeća čitanje i valorizacija njegovih djela doživjela svoje uspone i padove Carlylea ipak možemo smatrati onim intelektualcem koji je utjecao na kretanje europskog obrazovanog društva, pa i izvan europskih okvira, a čija su djela svakako doprinjela poznanstvenjenju britanske i europske historiografije u 19. st., u razdoblju kada je ipak Leopold Ranke sa svojim strogim historicističkim znanstvenim pristupom uzdignuo historiografiju i povijest kao znanost na višu razinu. Carlyle je za britansku odnosno viktorijansku epohu vrlo značajan jer je Ujedinjeno Kraljevstvo tijekom ovoga perioda bilo na samom vrhuncu svoje imperijalističke moći. On dakle spada prvenstveno u viktorijansku književnu, intelektualnu i eruditsku tradiciju koja je iznjedrila mnoge značajne britanske mislioce, a njegova povezanost s takvom obrazovanom elitom (kao što je Charles Dickens, Edward Irving, John Stuart Mill, Matthew Arnold, Charles Gavan Duffy, John Ruskin, Ralph Waldo Emerson, William Allingham i mnogi drugi) omogućila mu je biti u središtu intelektualnih kretanja i razmjernu popularnost među čitalačkom publikom. No, Carlyle je na momente bio čak popularniji na europskom kopnu, nego na britanskom otočju i to ponajviše zbog svojega privlačnog romantičarskog stila koji je odgovarao europskoj obrazovanoj eliti, jer ga je mogla upotrijebiti za svoja nacionalna buđenja pa čak i revolucije jer je Europa u 19. st. doživjela svojevrsni nacionalni preporod u kojemu su mnogi tražili svoje „nebo pod suncem“. Čitati romantičarsku historiografiju i ujedno biti politički aktivan u javnosti i na sveučilištima za Europljane je označilo prekretnicu i sazrijevanje u poimanju staroga sustava europskih nacionalnih država i ravnoteže istog. Carlylea je moguće proučavati s različitih motrišta, no zbog obimnosti diplomskog rada kao takvog ovdje se je fokus stavio na njegovu ideju

herojstva koju je obradio kroz niz povijesnih tema i koja je činila okosnicu njegove filozofske misli i kritike društvenog poretka u Europi 18., za koje je Carlyle smatrao da je izgubilo teistički autoritet, i 19. stoljeća. On je dakle držao povijest ne kao puki niz događaja i fenomena koji se međusobno izmjenjuju nego da povijest štoviše pokreću „veliki ljudi“. Ta ideja, koliko god iz današnje suvremene perspektive izgledala zastarjelo i otrcano, i koja u krajnjoj liniji može voditi ka društvenoj stagnaciji, pesimizmu i pasivnosti i danas je u određenoj mjeri primjenjiva jer nas suvremena znanost može odvesti u ahistorizam odnosno negiranje cjelokupne povijesti, antihumanizam i konačno ka nihilističkom sklopu društvenog poretka. Konceptija rada bila je takva da se Thomasa Carlylea prvotno stavi u povijesni okvir i društvenu stvarnost kakva je postojala tijekom 19. st. a potom se prešlo na tumačenje i shvaćanje same povijesti iz Carlyleovog kuta i razlaganje metafizičkog poimanja ljudskog herojstva kao nužnosti. Srž rada predstavljaju europske povijesne ličnosti, koje je Carlyle držao „herojskim“ a izravno su uglavnom obrađene na osnovu njegove literature odnosno pisanih djela, jer su mnogi Carlylea tumačili na svoj način pa se je stoga potrebno vratiti na njegove izvorne tekstove kako bismo izbjegli moguće zabune i kriva tumačenja. Što se tiče bibliografije odnosno literature o samom Carlyleu, ona je danas uistinu golema i pruža nepresušan izvor različitih tumačenja. Trebalo bi se možda na samom početku zahvaliti kolegama povjesničarima koji se danas bave Carlyleovom tematikom kao što je recimo, Simon Heffer čija biografija „Moral Desperado: a life of Thomas Carlyle“ predstavlja dobru zamjenu za njegovu standardnu biografiju u tri toma iz 1882. koju je napisao James Anthony Froude. Iako njegov privatni biograf, Froude je htio biti ekskluzivan i kontroverzan pa je do kraja „ogolio“ njegov privatni život što u slučaju Thomasa Carlylea i njegove supruge Jane Welsh Carlyle zapravo pokazuje što ste popularniji svijet postaje željan tračeva, te u konačnici ostajete bez privatnosti. Poradi analize samog herojstva korištene su klasične knjige poput one u izdanju

Političke kulture iz 2004. „O herojima, obožavanju heroja i herojskom u povijesti“, potom edicija „The works of Thomas Carlyle“ u reizdanju Cambridge University Pressa iz 2010., a čiji je urednik Henry Duff Traill, te značajno djelo „The French Revolution-A History“ čiji je autor Thomas Carlyle, a riječ je o izdanju iz 2019. od strane Oxford University Pressa čiji su urednici David R. Sorensen i Brent E. Kinser. Mnogi se američki povjesničari uvelike bave historiografijom i filozofijom povijesti Thomasa Carlylea pa je stoga važno spomenuti Chris R. Vanden-Boschea, Charles Frederick Harrolda, John D. Rosenberga te Paul E. Kerryja i Marlu Hill čija je knjiga „Thomas Carlyle Resartus: Reappraising Carlyle's Contribution to the Philosophy of History, Political Theory, and Cultural Criticism“ iz 2010. u izdanju Farleigh Dickinson University Pressa pružila suvremene spoznaje o njegovoj filozofiji povijesti, revalorizaciju već postojećih i utvrđenih ideja koje mu se pripisuju i pružila „otvorena vrata“ ka daljnjem znanstvenom proučavanju i istraživanju bogate Carlyleove bibliografske ostavštine.

2. KRIZA AUTORITETA U EUROPI TIJEKOM 19. STOLJEĆA

Svi intelektualni odnosno književni velikani viktorijanskog doba došli su u pojedinim fazama u orbitu Thomasa Carlylea, od povjesničara, filozofa, teologa pa sve do političara, a njegove su knjige doskora postale neizostavna literatura za obrazovanu kasnoviktorijansku i europsku građansku klasu.¹ Kako bi otkrio način na koji se društvene vrijednosti mogu izgraditi putem socio-povijesnih procesa kulturne formacije, Carlyle je preoblikovao svoj estetski transcendentalizam u političku autoritarnost koju je smatrao jedinim sredstvom protiv razaranja europskih tradicijskih vrijednosti i društvene kohezije. Za razumijevanje Carlylea i njegovih suvremenika ključno je pitanje zašto je njihov diskurs dopustio isključivo dvije alternative: anarhiju društva bez vrijednosti s jedne strane (što uvelike živimo danas) ili društveni poredak i pravdu autoritarne države koja je doživjela svoj slom, barem u Europi, nakon 1945. godine?²

Carlyle je dijelio tjeskobu sa svojim suvremenicima kako samodefinirajući sustav označitelja, društvenih odnosa i vjerovanja ne može proizvesti poredak i etičke standarde bez transcendentalnog autoriteta jer takav svijet postaje besmislen i bespravan. Upravo je zbog toga ipak stao na stranu revolucionarnog rušenja režima pa su se njegovi spisi uvijek iznova okretali temi revolucije.³ Naime, početkom 19. st. Carlyleovim prethodnicima činilo se da su Britanija i Europa napustile teokratski model uređenja države u korist političke ekonomije za koju su zaključili da takva povijesna promjena predstavlja ne samo smjenu autoriteta nego i uništenja istoga. Prema njima, niti vjera, niti zakon, ni red, niti pravda u društvenim institucijama takva zatvorena sustava ne mogu postojati.⁴ Edmund Burke bio je svjestan o svršetku doba viteštva, a

¹ S. HEFFER, 1995, 25.

² C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, VIII.

³ C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, 1.

⁴ C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, 9.

Samuel Taylor Coleridge da je zemljoposjednička aristokracija učila tretirati svoju zemlju ne kao zakladu za naciju, nego kao komercijalnu robu, pa su stoga oba pisca zahtijevala kako se komercijalna srednja klasa mora držati pod kontrolom etičkog diskursa kao što je kršćanstvo, te institucijama zemljoposjedničke aristokracije i anglikanske crkve.⁵ Iako je Carlyle dijelio Burkeovo i Coleridgeovo uvjerenje o obnovi vlasti istovremeno s obnovom hijerarhije, nije dijelio njihovo mišljenje da bi se takva obnova mogla dogoditi vraćanjem moći postojećoj zemljoposjedničkoj aristokraciji. On je uistinu dijelio mnoge pretpostavke o potencijalnim obnoviteljima patrijarhalizma, no također je dijelio prosvjetiteljske pretpostavke na kojima se temelji teorija društvenog ugovora. Dok su Burke i Coleridge tražili povratak s revolucije na vlast, Carlyle je tražio povratak na vlast kroz revoluciju. U slučaju Francuske revolucije, Carlyle se poput Burkea žalio kako Francuzi uništavajući stari poredak nisu stvorili novi, ali za razliku od Burkea smatrao je da je uništenje staroga poretka nužno. No, ni tu mnogi ne razumiju Carlylea jer on nije veličao revoluciju poradi same revolucije, nego je bio za rušenje onakvog poretka koji je izgubio autoritet pa je stoga neobnovljiv.⁶ Osim toga, u ranoj fazi svojega intelektualnog djelovanja upozorava na materijalizam stanovnika Londona kada u pismu iz 1825. upozorava svojega poznanika i prijatelja na činjenicu o ljudima koje pokreće isključivo novac kao jedini razlog patnje njihovih duša.⁷

On je bio među rijetkim intelektualcima ondašnjeg perioda u jasnoj osudi pretjeranog utilitarizma i materijalizma smatrajući kao osnovnu potrebu oštrenje svojega uma iznutra, intelektualnim naporima. Prema Carlyleovu mišljenju, mehanicističke strukture sustava i državne institucije vrše izbacivanje individualne vjere kod ljudi, pa samim tim transcendentalni misticizam

⁵ C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, 10.

⁶ C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, 12.

⁷ S. HEFFER, 1995, 79.

vjere gubi se u društvu. Utvrdio je za Europu i Englesku proces kojim se stvara nova ideja sekularnog svećenstva, koju su predstavljali urednici europskih novinskih agencija a čija je zadaća bila ne samo obavijestiti narod o dobrim i lošim vjestima, nego su počeli vršiti moralnu cenzuru i moralno ohrabrenje.⁸

Carlyleova idealistička koncepcija povijesti kao objave naginje ka negiranju povijesnog vremena. Povijest bilježi različita ljudska uvjerenja, pa ju je Carlyle predstavio kao otkrivenje. Epska povijest za koju se on zalagao mogla je posjedovati transcendentalni autoritet ukoliko se on podudara s božanskim poretom koji je sam po sebi ahistorijski, odnosno van povijesti.⁹ Carlyleova upotreba pripovijedanja u sadašnjem vremenu ruši distancu između prošlosti i sadašnjosti, naglašavajući značenje koje nije fiksirano u prošlosti, već je uvijek u procesu stvaranja. U naraciji koja tretira događaje kao da se zbivaju prije pripovjedačevih i očima čitatelja, prošlost i sadašnjost nisu odvojene, s obzirom na vjerovanja i akcije koje su sačinjavale revoluciju također sačinjavaju živote pripovjedača i njegovih čitatelja. Carlyle dramaturški prikazuje revoluciju koja živi u sadašnjosti, u trenucima kada se vrijeme pripovijedanja, tj. trenutak pisanja spaja s vremenom povijesnih događaja.¹⁰

S razlogom se Carlyle oslanjao na njemačku literarnu kulturu koja je tijekom 18. i početkom 19. st. odnosno nakon trijumfa Pruske i Fridrika Velikog bila uvjerena u ispravnost svoje doduše radikalne filozofske misli što je posebno vidljivo u transcendentalnim rješenjima religijskih pitanja kod Goethea i njemačkih idealističkih filozofa. Carlyle je od takve njemačke kulturne tradicije preuzeo unaprijeđenu filozofsku misao o postojanju triju religija: prva religija jest etnička odnosno nacionalna koja ovisi o poštovanju onoga što je iznad nas (država), filozofska religija

⁸ S. HEFFER, 1995, 104-105.

⁹ C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, 59

¹⁰ C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, 66.

temelji se na poštivanju onoga što je oko nas (priroda i čovjek), a kršćanska tradicija odnosno religija tjera nas na poštovanje svojega podrijetla, odnosno ono od kamo mi potječemo. Takva filozofska rješenja bila su dio kulturnog pokreta u Njemačkoj pod nazivom *Sturm und Drang* (Oluja i nagon, 1770.-1785.).¹¹

Carlyle je vrlo rano odbacio ideju da je srednji vijek bio mračan period ljudskog djelovanja, tvrdeći umjesto toga da je doba feudalizma bilo „genijalno i plodno razdoblje“. To je tvrdio jer je u tom periodu prevladalo religijsko vjerovanje, čija su načela podupirala sustav dužnosti i odgovornosti vidljivog, na primjer u orbiti opata St. Edmundsburyja, što je navedeno u njegovom djelu „Prošlost i sadašnjost“, gdje je srednji vijek uistinu svjedočio velikom fenomenu vjere koja je pobijedila nevjeru. Carlyle je dao idiosinkratski pogled na kršćanstvo u ovom kontekstu, sugerirajući da je srednji vijek razumio vjerovanje jasnije od bilo kojeg drugog: „Možemo ga (vjerovanje) smatrati revolucijom vječnosti koja kod čovjeka postoji usred vremena. Onaj koji vjeruje stoji ovdje između zajedničkog djelovanja dvaju elementa, prošlosti i budućnosti; ono što u ovom trenutku govorimo ili radimo dolazi nam od samih početaka.“ Carlyle iznimno cijeni društvenu lojalnost tako naglašenu u srednjem vijeku, u kojemu čovjek čovjeku iskazuje svoju privrženost, koja je stara koliko i ljudska egzistencija. Lojalnost europskog društva je izrazito bitna u interpretaciji kršćanstva, ljubav čovjeka prema drugom čovjeku i ljudskost tijekom feudalizma bile su ključne, tvrdi Carlyle, za osnutak europske države. On stoga zaključuje da je 1070. u vremenu pape Grgura VII. bila vrijeme najveće savršenosti kršćanstva, kada je Europa uistinu bila nepokolebljiva u svojoj vjeri i prepuna učitelja i vjerovnika apsolutno spremnih na svjedočenje svoje vjere.¹²

¹¹ S. HEFFER, 1995, 98-99.

¹² S. HEFFER, 1995, 180.

3. CARLYLE KAO POVJESNIČAR I DRUŠTVENI KRITIČAR

U svijetu u kojemu se ljudi dijele striktno na liberale i konzervativce, Carlylea je teško jasno definirati jer je on poprilično kontradiktoran intelektualac u svojoj misli: taman kada ga se počne smatrati konzervativcem, on stane na stranu revolucija; kada počne zastupati monarhijska rješenja dođe u kontradikciju s obzirom na odobravanje djelovanja Olivera Cromwella; u jednom trenutku stane na stranu siromašnih klasa, no u drugom ipak traži jakog vođu i slično.¹³ Važan je naglasak na Carlyleovu političku teoriju koja je bila bazirana na brizi za narodnu zajednicu odnosno na stvari koje povezuju tu zajednicu (bez kojih ona propada i vodi ka isključivo vlastitim sebičnim interesima) što osigurava ključnu poveznicu između tradicionalističkog konzervativizma utjelovljenog u Edmundu Burkeu, te s druge strane nadolazećeg radikalnog komunističkog pokreta utjelovljenog u Marxu i Engelsu. Naravno da su rješenja koja nude Burke, Marx i Engels vrlo različita, no Carlyleova politička misao omogućila je modernim čitateljima uočiti kod njih isto pitanje, a to je: Kakvo prvenstvo ima zajednica s obzirom na opasnosti koje kapitalizam i liberalizam nameću na nju?¹⁴

U već legendarnom članku „O povijesti“ (eng. *On History*) Carlyle nam poručuje kako povijest leži u korijenu svake znanosti jer je ona prvi zasebni proizvod ljudske duhovne prirode odnosno najraniji izraz ljudske misli. I već na samome početku on naglašava važan segment povijesne znanosti, a to je vrijeme i to u cijelosti kada naglašava cjelokupnu prošlost i cjelokupnu budućnost. Carlyle je dakle za apsolutnu povijest kada kaže da smo svi mi ljudi na određen način povjesničari jer zapremamo životne memorije u svjesni dio našega uma, a sam naš govor također je historičan jer putem svakodnevne i raznolike naracije izmijenjujemo naše misli s drugim

¹³ P. E. KERRY, MARLU HILL, 2010, 13.

¹⁴ P. E. KERRY, MARLU HILL, 2010, 17.

ljudima. Stoga, svako ljudsko djelovanje jest na određen način povijesno jer ljudi neprestanice uprizoruju (vrše, eng. *enact*) povijest.¹⁵ On poručuje da zakoni i političke konstitucije ne predstavljaju u cjelosti naš život nego radije kuću, odnosno zidove u kojima se odvija povijest onih ljudi koji su nešto (u)radili u njoj: od feničkih trgovaca preko antičkih civilizacija do srednjovjekovnih podizanja monumentalnih katedrala. Svi ti ljudi su u svojoj vlastitoj povijesti svojim djelovanjem ujedno je i mijenjali. Bitno je naglasiti kako je svaki pojedini događaj potomak ne jednog nego svih drugih događaja što prethodnih što suvremenih, te će se njihovom kombinacijom roditi nešto novo, što vječno živi kao vječno aktivan kaos bitka¹⁶ oblikovan posredstvom nebrojenih elemenata.¹⁷ Carlyle piše o tome kako su u prošlosti povijest pisali crkveni oci, a potom je povijest postala politička, no dolazi trenutak u kojemu čovjek kao takav može doprinjeti vlastitim trudom poimanje prošlosti.¹⁸ Kod Carlylea ono ključno što je formiralo njegovu intelektualnu misao bila je zapravo njemačka idealistička filozofija Kantea, Fichtea i Schellinga, te stanoviti literarni misticizam Goethea. Europski intelektualci oduvijek su stanoviti riješenja tražili u njemačkoj filozofiji, no ono što se zamjerilo Carlyleu jest preuzimanje takvih ideja ali ih nije niti malo uspio izmijeniti i oblikovati u vlastiti misaoni sustav.¹⁹

Kod Carlylea je lako uočiti razliku između niže i viže razine historiografske vještine kad je on sam napomenuo da su zabilješke prošle zbilje neka vrsta uputstva za razdoblje koje tek dolazi. Povjesničari se moraju koncentrirati na materiju koja mijenja formu, ali ne i prirodu stvari koja uključuje ljudske probleme koje svako doba mora riješiti, te će se spoznajom neuspjelih rješenja

¹⁵ T. CARLYLE, 1838, 60-61.

¹⁶ Ideja kaosa bitka nije svojstvena isključivo Carlyleu. Tu su premisu koristili mnogi romantičarski mislioci među kojima se ističu Benjamin Constant (1767.-1830.) i Novalis (1772.-1801.).

¹⁷ T. CARLYLE, 1838, 65.

¹⁸ T. CARLYLE, 1838, 68.

¹⁹ C. F. HARROLD, 1932, 461-462.

bolje razumjeti sadašnjost.²⁰ Carlyle se propitkuje o tome zašto su za povijest društvenog djelovanja bile tako važne političke promjene recimo na dvoru europskih dinastija kada je velika većina javnosti realno bila malo pogođena s tim događanjima. On stavlja naglasak u romantičarskom smislu 19. st. na umjetnost, književnost, lijepu poeziju jednog naroda kao ključne za razumijevanje prošlosti pojedine države. Takvi ljudi, ako su iskreni, najbolje ocrtavaju duhovni temperament i uvjerenja svojega doba i vlastite nacije.²¹ Osnovna premisa kojom se Carlyle vodio, a vezana je direktno uz povijesnu znanost, jest odlučiti se biti umjetnik ili biti zanatlija svojega zanimanja. Kada ste historijski majstor, sugerira Carlyle, slažete srazmjeran broj povijesnih činjenica u jednu cjelinu, no vaš je uvid uvijek parcijalan. Stoga je on umjetnik, jer svako njegovo djelo uključuje povijesnu ukupnost pošto drži određenu vrstu historicističke pozicije prema kojoj je cjelokupna povijest međusobno povezana. On je za apsolutnu povijest cjeline jer se isključivo iz cijeloga može razabrati, primjetiti i razumijeti pojedinačno. Ta se premisa osjeti u svim njegovim djelima, no posebno u „Francuskoj revoluciji“ te „Pismima i govorima Olivera Cromwella“, ta težnja za simbiotičkom cjelinom odnosno formom prikaza povijesne stvarnosti. Stoga je kod njega naglasak stavljen na formu povijesnog djela kao takvog a ne isključivo na sadržaj odnosno prikaz povijesnih činjenica, to uvijek moramo imati na umu kada čitamo njegova djela. Carlyle u svakom slučaju vidi povijesnu reprezentaciju odnosno proces kao susret između sadašnjih i prošlih ljudskih jedinki u kojem se povijesno istraživanje vrši putem pitanja na koja se treba odgovoriti kroz komunikaciju između njih. Dakle, tu se uočava da je Carlyle jasno vjerovao u povezanost prošlosti i sadašnjosti. On zadržava naše pozicije, u smislu da smo mi vremenskim periodom udaljeni od povijesnih ličnosti, no istovremeno uvlači samog povjesničara ali i čitatelja

²⁰ H. L. STEWART, 1917, 570.

²¹ H. L. STEWART, 1917, 572.

u zajednički prostor razgovora s prošlošću, što bi predstavilo povijest kao međusobnog posrednika.²² Povijest za njega jest snaga koja je božanske odnosno nadnaravne prirode koja aktivno oblikuje budućnost. Ono što je radikalno u takvoj misli jest povijest koja je od nečega što je božanski kontrolirano postala božanska u svom vlastitom pravu, kao utjelovljenje božje volje.²³

Posebno čime se Carlyle vodi jest pretpostavkom da društveni progres ovisi ponajviše o periodičnom pojavku eminentnih osoba koje pokreću svoje doba, a ne razdoblje njih. Međutim, tu je on došao u direktni sukob s povjesničarima koji uvelike drže da su društvene promjene spore, a razlike u povijesnim epohama dolaze polagano i nije ih lako uočiti. Međutim, on je prihvatio tu doktrinu koja je u konačnici nažalost vodila ka tome da većina odnosno mnoštvo mora doći pod komandu jednog vođe, diktatora što znamo kako je završilo u Europi. Pravo je pitanje kako primjeniti njegovu doktrinu, barem parcijalno, a da se ne uvučemo u zamku totalitarnih režima koji su obilježili Europu u prvoj polovici 20. stoljeća. Rješenje na neki način nudi i Carlyle kada kaže kako su omraženi kraljevi odnosno političari u današnjoj perspektivi vodili ka katastrofi, stoga je uloga svake narodne zajednice u biranju svojih vođa s najvišim stupnjem mudrosti. On međutim ne vrši puko veličanje „velikih ljudi“ nego radije opravdava njihovo postojanje u povijesti poradi napretka i opravdanja prirodnog prava i progressa te pokušava razuvjeriti one koji predstavljaju povijest kao blijedu smjenu pojedinih događaja i fenomena. Stoga bi Carlylea trebali tumačiti u 21. st. na manje radikalni način.²⁴

Friedrich Nietzsche kritizirao je Carlylea jer je shvatio da je on došao do zaključka o nepostojanju Boga i nestanku kršćanstva, no ponovno se vratio u „svoju sigurnost“ religijskog

²² P. E. KERRY, MARLU HILL, 2010, 23.

²³ P. E. KERRY, MARLU HILL, 2010, 25.

²⁴ H. L. STEWART, 1917, 581.

shvaćanja svijeta. Carlyle ipak odbija ateističko poimanje svijeta jer će dinamike religijskog svijeta preživjeti u drugačijoj formi pritom vjerojatno misleći na liberalnu demokraciju. Iako je Carlyle uvijek povezan s doktrinom moći kao takve, također je jedan od najdosljednijih intelektualaca koji predstavlja limitacije odnosno ograničenja moći, bilo da je riječ o moći intelekta, moći ljubavi, moći vjerovanja ili moći znanja. Pa stoga kod njega religioznost započinje upravo kroz takva ograničenja smrtnosti i ljudskog djelovanja. Upravo takva konfuzija i paradoksalnost tjeraju Carlylea na daljnje djelovanje i potiču ga.²⁵ Iz današnje perspektive dakle ipak nije ispravno dovoditi u direktnu vezu Carlylea i Nietzschea, jer je Carlyle zastupao tezu o ispravnosti moći ako je poremećen fundamentalni instinkt za ljudsku pravdu, te da ćete biti poraženi u slučaju da ne postupate u suglasnosti s božjom voljom. Nietzsche je s druge strane smatrao ne postojanje nikakvog autoriteta van ljudske moći pa je stoga kod njega u ateističkoj maniri moć jedino moguća. Neuspjeh velikih sila nakon Velikog rata ka uvođenju reda u svrhu sprječavanja dolaska Adolfa Hitlera na vlast bio je jasan dokaz za kaos i nedostatak ispravnog vodstva za koje je Carlyle eksplicitno kazao da treba doći posredstvom demokratske kontrole.²⁶

On odbija shvaćanje koje je već u 19. st. uzelo maha o isključivo političkom djelovanju putem kojeg se može postići bilo kakva konstruktivna društvena promjena i nasuprot tome stavlja pismenost, proces učenja i književnost kao osnovne temelje koji mogu barem relativno utjecati na društvenu stvarnost. Vlastita kultivacija duha je nužna za svakoga od nas, a pisana riječ posjeduje moć promijene pojedinca i njegovog intelektualnog nauka. Carlyle nije zaokupljen mijenjanjem društvenih struktura u marksističkom smislu, nego radije načinom i poimanjem našega života koje su stvorile takve strukture pa stoga on drži sve ljude povjesničarima jer svi proizvodimo svoje

²⁵ D. R. SORENSEN, Posjećeno (20. kolovoza 2022.): <https://www.youtube.com/watch?v=-IjyNr5pwCc&t=2674s>

²⁶ S. HEFFER, 1995, 23.

povijesti kroz vlastito svakodnevno djelovanje. Ljudske naracije vlastite povijesti za Carlylea su mehaničke i oskudne živošću koje on vidi kroz europsko društvo 19. stoljeća. Povijest je za Carlylea bila važna jer je pretpostavio u trenutku kada izgubimo osjećaj i interes za prošlost postajemo obični nomadi životareći u sadašnjosti što je zasigurno jedna od karakteristika mladih ljudi u 21. stoljeću. Mladi su ljudi izgubljeni jer ne posjeduju znanje za bilo kakav povijesni okvir i povijesnu spoznaju, a izgubiti povezanost s prošlošću znači doživjeti duhovnu devastaciju, prazninu i otuđenost. Suvremena prezauzetost djelovanja kapitalističkog svijeta stvorila je duboki osjećaj diskonekcije s onim što je bilo prije nas. Ipak, sentimentalna nostalgija za Carlylea nije rješenje jer on shvaća da su stvari koje su se dogodile prošle i da ih je teško predstaviti, no ipak ne trebamo odustajati od takva nastojanja jer nam povijest u konačnici pomaže da ne pokleknemo pred pritiskom sadašnjosti.²⁷

Američka je historiografija oduvijek bila sklona Carlyleu primarno zbog toga što se njegova ideja herojstva uklapa u ideju Očeva osnivača (eng. *Founding Fathers*), ali i zbog toga što je njega moguće tumačiti kroz socijalnu povijest društvenih skupina (neki povjesničari Carlylea smatraju protopostmodernistom) koja je jedna od osnovnih postulata kojom se vodila američka povijesna znanost nakon Drugog svjetskog rata. Hayden White drži da je Carlyle primijenio formistički modus tumačenja (sličan Herderu i Micheleu) u kojemu je naglasak stavljen na generalizacije prirodnog povijesnog procesa koja se manifestira u srži putem beskonačnih biografija povijesnih ličnosti.²⁸ Carlyle je napisao: „oni kojih više nema i dalje su prisutni: iako skriveni i dalje se ukazuju, iako mrtvi oni ipak zборе“.²⁹ Stoga je povjesničarev zadatak zamišljen kao paligenezijski preporod putem rekonstrukcije prošlosti u sveukupnom njenom integritetu. No

²⁷ D. R. SORENSEN, Posjećeno (20. kolovoza 2022.): <https://www.youtube.com/watch?v=-IjyNr5pwCc&t=2674s>

²⁸ H. WHITE, 2011, 27.

²⁹ H. WHITE, 2011, 149.

međutim, ne smijemo smetnuti s uma da on nije kontemplativan nego radije zastupa aktivističku povijest koja je nevjerovatno otporna na nostalgično samozadovoljstvo. Nasuprot religioznim romantičarima poput Novalisa, Carlyle vrši pobunu protiv bilo kakvog skepticizma jer tvrdi da se značenje ljudskog života ne može pronaći van samog čovječanstva. Ljudski život u njegovim individualnim inkarnacijama ima za njega najuzvišeniju vrijednost, jer je povjesničarev zadatak ne samo jednostavno slavljenje samog povijesnog procesa, nego i darivanje svijesti ljudskom životu o njegovoj potencijalnoj herojskoj prirodi.³⁰ Metaforički modus tumačenja povijesnog polja predstavljen u gore spomenutom članku „O povijesti“ kao „kaos bitka“, iziskuje od povjesničara potrebu smjestiti sebe pred tim poljem u stavu iščekivanja i anticipacije bogatstva koje će mu ono obznaniti. To povjesničar radi poradi čvrstog uvjerenja pošto je život svake individue kao i svaki drugi, odnosno „naš vlastiti“. Povijest kao proces predstavlja dakle beskrajnu borbu mase protiv izvanrednog čovjeka, heroja pa se stoga povijesno saznanje ostvaruje jednostavnim preispitivanjem „kaosa bitka“ do točki u kojima su izvjesne izvanredne individue iskrsele i nametnule svoju volju indolentnoj i nepokornoj masi. Pojavljivanje heroja zapravo predstavlja konačnu pobjedu slobodne volje nad neminovnošću kretanja ljudskog čovječanstva. Odnosno, u konačnici svaki povijesni heroj prema Carlyleu prevladat će „kaos bitka“ u situaciji u kojoj određeno vrijeme i privremeno dominira nad tim kaosom isključivo u svrhu nametanja svoje formule, no ipak naposljetku taj će kaos slaviti konačnu pobjedu nad čovječanstvom. Od povijesti je u tom slučaju načinjena antička arena u kojoj izranjaju nove stvari i novi heroji te u kojoj se stari elementi beskrajno preraspodjeljuju u ograničene skupove mogućih kombinacija.³¹

³⁰ H. WHITE, 2011, 150.

³¹ H. WHITE, 2011, 151.

3.1. Sličnosti i razlike između dvaju interpretacija povijesti: Thomas Carlyle i Thomas Babington Macaulay

Često se u prošlosti vršilo uspoređivanje između historiografsko-književnog rada dvojice britanskih povjesničara Thomasa Babingtona Macaulaya i Thomasa Carlylea jer su se obojica bavila istom ili sličnom tematikom, te ponajviše utjecala na povjesničarsku djelatnost u Engleskoj i šire u Europi 19. stoljeća. Nije rijedak slučaj u našoj znanosti da se dvojica povjesničara međusobno uspoređuju, vrednuju te „sukobljavaju“ na razini povijesne stvarnosti kao što je recimo slučaj sa dvojicom vrsnih povjesničara srednjovjekovlja u Hrvatskoj: Mladena Ančića i Nevena Budaka, pozitivna natjecateljska i raspravljačka klima uvijek je poželjna svugdje pa tako i u našoj znanosti. Obojica povjesničara zapravo su proučavali iste subjekte s različitih kutova gledišta i obojica su bili dogmatici, jedan je veličao ljudsko herojstvo dok je drugi smatrao da se na taj način iskazuje intelektualna nemoć, jedan je smatrao da je industrijska Engleska doživjela svoj vrhunac i može isključivo nazadovati, dok je drugi držao stav prema kojemu je Engleska u viktorijansko doba postala najbogatije i najciviliziranije mjesto na svijetu. Možda je Carlyle sa svojim pesimizmom (upućen i ka britanskom društvu) zapravo bio na neki način ispred svojega vremena jer se kod njega uzastopice osjeti socijalna kritika europskog i svjetskog poretka. I upravo je to njegova intelektualna prednost, uvijek se trudio biti ispred svojih takmaca i vidjeti disfunkcionalne komponente društva u 19. stoljeću. On jest konzervativan u smislu doslovnog „izvlačenja“ onog najboljeg (prema svojem shvaćanju) iz prošlosti (niti u kojem slučaju nije rob svoje prošlosti!), no najviše se fokusira na kritiku trenutnog društvenog stanja i kapitalističkog poretka u kojemu je najbitnije materijalno obogatiti se jer ne vidi dugoročnu perspektivu u takvom svijetu. Stoga on zahtijeva povratak na srednji vijek, odnosno feudalni poredak jer je gotovo svakoj europskoj monarhiji u konačnici omogućio oblikovanje u imperijalističku vladajuću strukturu i središte obrazovanog svijeta. Za Macaulaya britanska je povijest bila isključivo povijest napretka no,

Carlyle pak smatra da se istina nalazi u prošlosti putem koje se postiže paligenetska promjena i upravo zbog toga ga mnogi smatraju radikalno konzervativnim misliocem.³²

Carlyle i Macaulay su u historiografskim pregledima tradicionalno svrstani pod romantičarski pokret jer su djelovali kao predstavnici viktorijanskog doba u kojemu je svaki od njih pridonio mnogo više u intelektualnom smislu od kraljice čija era nosi ime.³³ Ni Macaulay ni Carlyle u početnoj fazi svojega pisanja nisu o sebi razmišljali kao o povjesničarima: Macaulayevi prvi veliki eseji bili su književni i sociološki, dok su Carlyleovi bila određena vrsta interpretacije i glorificiranja njemačke književne tradicije. Tako su Macaulay 1828. i Carlyle 1830. izjavili da povijesti bez umjetnosti nedostaje ljudskosti. Nijedan od njih dvojice nije bio spreman nazivati se povjesničarom u tradicionalnom smislu, a Macaulay je jednom prilikom kazao da povjesničar kakvog znanost pokušava opisati mora biti pravo intelektualno čudo, te je vjerojatnije da ćemo dobiti nekog drugog Shakespearea ili Homera.³⁴ Koliko su god bili suprotstavljeni po temperamentu i filozofiji, Carlyle i Macaulay bili su posvećeni zajedničkom cilju kao povjesničari: željeli su otvoriti prošlost publici koja se okrenula od privilegiranog diskursa povjesničara kroničara prema organskom jeziku novinarstva. Za njih, istinsko dostojanstvo povijesti moglo se ostvariti u onom trenutku kada su obični ljudi „bili uzdignuti iznad običnih“ kao rezultat njihove upletenosti u velike drame prošlosti.³⁵ Korijen neslaganja između Carlylea i Macaulaya može se pronaći u njihovim političkim stavovima. Za Carlylea je čovjek prvo bio religiozna životinja, dok je za Macaulaya čovjek uvijek bio politička životinja. U teoriji njih dvojica uvijek su bili na suprotnim stranama političkog spektra, ali u praksi su često prelazili preko dodirnih točki. Često

³² M. GOLDBERG, 1989, 118.

³³ O. D. EDWARDS, 2011, 177.

³⁴ O. D. EDWARDS, 2011, 184

³⁵ D. R. SORENSEN, 1990, 42.

su se udaljavali od čvrstih položaja jer niti jedan od njih nije vjerovao u egzaktno teorijsko znanje; opetovano su podsjećali sebe i svoje čitatelje na zamke apstrakcije i proglašavali vrijednost instinktivnog zdravog razuma kod običnog čovjeka. Njihove povijesti zapravo otkrivaju njihovu sposobnost primjene istih instinkata na proučavanje ljudskih stvari.³⁶

Iako je Carlyle smatrao štovanje heroja kao osnovnu emocionalnu potrebu i kamen temeljac religijskog i društvenog života, Macaulay je dobro uočio da pretjerano oslanjanje na svoje patriotske „velike ljude“ može stvoriti nepoželjni parazitizam i ovisnost ka društvenoj stagnaciji. „Srednji put“ bio bi konstantno propitkivanje naših predšasnika, vrednovati ih što više objektivno i izvući ono najbolje što su nam ostavili.³⁷ Ono u čemu su se Carlyle i Macaulay složili jest o krivoj percepciji Olivera Cromwella od strane povjesničara i intelektualaca u 18. st. koji su ga predstavili kao fanatičnog licemjera i to između ostalog pod utjecajem Davida Humea. Ipak, Macaulay ne veliča u tolikoj mjeri puritanski ratni naboj jer se vodi racionalističkim metodama pa ih stoga tretira kao konkvistadore isključivo sklone primitivnoj sili, što nije poželjno za razvitak društva. Ono što Macaulay naglašava jest revolucionarna borba za građanska prava engleskog društva, jer mu je knjiga objavljena s namjerom 1848. godine. Carlyle se s druge strane zgrozio na 1848. i proglasio ju ponižavajućim događajem jer je proizveo glasnu europsku demokraciju kao glas kaosa pa je u tom slučaju bio na liniji s konzervativnim Hrvatima koji su te godine s banom Jelačićem na čelu i dalje bili za održavanje Habsburške Monarhije odnosno reakcionarnog stanja. Carlyle je odbacio Macaulayevu teoriju u kojoj je za društveni napredak ključan toponim odnosno mjesto i naglasak stavio na herojskog čovjeka ne isključivo postavljenog u funkciji izvan društva, nego na onog koji radije prati pokrete i sile koje pokreću živi svijet, te u konačnici artikulirano izvršava generalnu

³⁶ D. R. SORENSEN, 1990, 43.

³⁷ M. GOLDBERG, 1989, 121.

volju i impuls drugih ljudi.³⁸ Carlyleova teorija jezika kao organskog izdanka mislećeg uma, odnosno nečeg prirodnog a ne kao vrstu određenih ukrasnih ideja koje su već oformljene postavlja ga u situaciju u kojoj lingvistički stil pojedinca ili skupine ne može tako lako biti izmijenjen. Pa kakav je to onda njegov stil? Carlyleov stil jest namjerna odnosno smišljena revolucionarna fabrikacija koja ima u svrhu čitatelje odriješiti od utemeljene pristojnosti i „dobrog ukusa“.³⁹

Macaulay je hranio Carlyleov um na način na koji je Carlyle takve ideje mogao najprirodnije i najmanje svjesno apsorbirati. Njihova strategija kao povjesničara koji prakticira svoj zanat bila je usredotočiti se na opskurne ali simboličke figure u svrhu prikaza općeg karaktera širih tema. Zbog toga je Carlyle Macaulaya držao kao uvijek energičnog i emfatičnog povjesničara vrijednog čitanja pa čak kada je riječ o izlizanoj temi.⁴⁰ Znanstvena povijest nametala je ograničenja zanata koja su posebno iritirala Carlylea i Macaulaya, pa su oni odlučili pisati povijest samo zato što je bila utemeljena u stvarnosti, a ipak je bila dovoljno otvorena za maštovito predstavljanje. Stoga su obojica olabavili povijesnu formu i prilagodili ju napetostima i perspektivama u svojim pogledima. Tom su prilikom obojica povjesničara morala daleko nadilaziti konvencionalno područje tradicionalnih kroničara u svrhu ostvarenja vlastite bezbrojne vizije povijesti kao farse i epa. Morali su vidjeti stvar koja se odvija očima običnih kao i izvanrednih ljudi, pa se tako njezin cjelokupni utjecaj mogao prenijeti i na čitatelja. Bila je to nova verzija „dostojanstvene“ povijesti, one povijesti koja je naglašavala svačiji doprinos u oblikovanju događaja. Tako su u svom nastojanju revitaliziranja povijesti, Carlyle i Macaulay inzistirali na

³⁸ M. GOLDBERG, 1989, 125.

³⁹ M. GOLDBERG, 1989, 127.

⁴⁰ O. D. EDWARDS, 2011, 185.

definiranju prošlosti u širim okvirima. Više se nije radilo samo o tomu što se dogodilo, nego radije o tomu što su ljudi mislili i osjećali dok su se događaji odvijali.⁴¹

⁴¹ D. R. SORENSEN, 1990, 45.

4. METAFIZIČKO-POVIJESNI KONCEPT HEROJSTVA KOD THOMASA CARLYLEA: IZVORI I ANALIZA

Thomas Carlyle na samome početku napominje opširnost ideje obožavanja heroja i heroizma koju drži kao neograničenu temu zbog toga što je opća povijest prema njemu ništa drugo doli ono što su postigli veliki ljudi svojim radom i djelovanjem na zemlji. On naglašava karakter duše cijele svjetske povijesti kao povijesti prema zamisli takvih ljudi koji su bili vođe i uzori društva, a posljedica njihova djelovanja prema Carlyleu jest vidljivi i krajnji materijalni rezultat svih njihovih ideja i djelovanja. Razlog zbog kojeg se škotski povjesničar odlučio na bavljenje ovom tematikom jest taj što je on uvjeren kako su ovakva vrsta ljudi općekorisni za društvo jer proučavanjem takvih ljudi i mi nešto dobivamo pa su stoga herojski ljudi u romantičarskom smislu živo vrelo svjetlosti, a upoznavanjem s takvim ličnostima se ujedno i posredno donekle uspijeva zaviriti i u samu srž svjetske povijesti.⁴²

Iako Carlyle napominje kod prvotnih primitivnih ljudskih zajednica štovanje prirode oko sebe kao neku vrstu transcendentale dužnosti koja je simbol božanskog on drži čovjeka kao simbol najvišega Boga još i više (u kršćanskoj maniri, stvoren na sliku božju). Carlyleovo obožavanje tj. divljenje bez granica omogućilo je promijenu u starom sustavu mišljenja koje ujedno ima i najdublji korijen u ljudskoj djelatnosti te koje je uvelike hranilo daljnji razvitak ljudske zajednice. On drži da u čovjekovoj duši nema plemenitijeg osjećaja od divljenja prema onomu tko je „uspješniji“ (recimo u nekom specifičnom talentu) od njega pa stoga takav osjećaj čovjeka drži na životu. Svaka do tada objavljena i poznata religija također je imala temelj u toj ideji prilikom čega posebno naglašava klicu takva sustava mišljenja i u samom kršćanstvu: najveći od svih heroja jest kršćanski Bog. Takvo načelo primjećuje Carlyle se provlači kroz cjelokupnu znanu čovjekovu

⁴² T. CARLYLE, 2004, 7-8.

povijest na Zemlji. Iako su različiti predstavnici vlasti odnosno društveni dostojanstvenici kroz povijest bili krivotvoreni heroji, odnosno bili su odveć neprihvatljivi za narod, u takvim kriznim vremenima se puk okrenuo ka revoluciji i demokraciji u svrhu ponovnog štovanja pravih heroja te je stoga heroarhija (vladavina heroja) društveno utemeljena pojava. Kada Carlyle piše o ovoj tematici (1. pol. 19. st.) on sažaljeva ljude svojega vremena jer su postali previše sumnjičavi i kritički nastrojeni te čak osporavatelji štovanja heroja. Ljudi su počeli osporavati važnost velikih ljudi kroz povijest jer su postali uvjereni da su oni proizvod svoga vremena pa stoga svoj uspjeh trebaju zahvaliti isključivo vremenu u kojemu su djelovali, odnosno okolini a ne svojim vrlinama. Carlyle međutim odbacuje takvu tvrdnju jer dokazuje postojanje vremena u prošlosti koja su očajno trebala i pozivala svojega „velikog čovjeka“ no providnost ga nije upoznala pa se takav čovjek stoga nije niti pojavio. Ta troma vremena su propadala i odlazila u nepovrat jer su bila prepuna ljudske zbunjenosti i sumnjičavosti sve dok se ne bi u određenom trenutku pojavio „grom“ u obliku čovjeka sa svojom slobodnom snagom darovanom od strane božje ruke i koji je predstavljen kao nezamjenjivi spasitelj svojega doba, čija riječ je mudra riječ koja liječi i u koju su ljudi spremni vjerovati.⁴³

Premda je dakle kroz povijest ljudskog društva vidljivo postojanje osporavatelja poštovanja velikih ljudi odnosno sitnih i malicioznih kritičara nazivajući ih tako Carlyle, takvi ljudi nisu uspjeli istrgnuti iz srca drugih ljudi vrstu odanosti i obožavanja prilikom čega on daje jedan primjer iz Francuske u 18. stoljeću. Iako Voltairea škotski povjesničar eksplicitno naziva antikristom pa stoga takvu odanost i privrženost kakvu su imali Francuzi prema njemu naziva najnižim primjerom štovanja heroja, on je u francuskom narodu ostvareni ideal svakoga od njih, intelektualac i erudita nužno im potreban. Dakle svi mi volimo velike ljude, volimo im se diviti i

⁴³ T. CARLYLE, 2004, 14-17.

iskreno odavati poštovanje onome što je doista iznad nas jer nema plemenitije stvari od toga. Kada dođu vremena nevjere u tradiciju nastupa društvena revolucija u kojoj se mnogo toga ruši i žalosno propada ali samo do tog osnovnog i vječnog pojavka imanentne osobe: žive stijene usred svih mogućih padova na osnovu koje se društvo ponovno počinje obnavljati i dizati.⁴⁴ Jedna od najvažnijih karakteristika u povijesti jedne epohe jest način na koji ljudi percipiraju i odnose se prema velikom čovjeku, no međutim obožavanje heroja je vrlo promjenjive prirode jer je u svako doba različito pa ju je stoga potrebno činiti na ispravan način. Veliki čovjek mora biti istinit i iskren čovjek kod kojega je takva iskrenost duboka i prava a ne razmetljiva i svjesna iskrenost koja vodi ka samoljublju.⁴⁵

⁴⁴ T. CARLYLE, 2004, 18-19.

⁴⁵ T. CARLYLE, 2004, 40-43.

5. OLIVER CROMWELL-BRITANSKI HEROJ 17. STOLJEĆA

Osamnaesto je stoljeće Cromwella predstavilo kao sebičnog i ambicioznog Engleza koji je cjelokupnu plemenitu borbu za ustavnu slobodu iskoristio za vlastiti probitak. Međutim, takvo mišljenje o njemu Carlylea ne iznenađuje s obzirom na njegov stav o intelektualnoj podkapacitiranosti prosvjećenog skeptičnog 18. st., pa stoga ovaj povjesničar savjetuje čitatelje da napuste određene vrste klevetničkih himera koje su kružile oko Cromwellova imena i lika. Cromwell je uistinu imao turbulentno djetinjstvo i adolescenciju kada se je uputio u neke kockarske krugove, no već u dvadesetim godinama doživljava „osobno obraćenje“ kada njegova duša doživljava istinsko buđenje, a on se okreće proučavanju kršćanskih tekstova i seoskom životu na području St. Ivesa i Elyja. Ne tražeći nikakvu vrstu pozornosti, živio je gotovo isključivo mirnim i povučenim seoskim životom osim kada je jednom odlučio istupiti protiv lokalnih vlasti zbog nepodnošljive nepravde vezane uz mjesne benediktinske močvare. Tek je u četrdesetim godinama svojega života Cromwell počeo javno djelovati u engleskom parlamentu, a potom se uključio i kao glavni protagonist u engleskim građanskim ratovima kada je zahvaljujući svojem dubokom protestantskom vjerovanju u božju milost izvojevao pobjede sa svojom vojskom u strašnim bitkama kakve su bile one kod Dunbara ili Worchestera. Carlyle zamjetno ne osuđuje Cromwella zbog njegova direktna sudjelovanja u smaknuću engleskog kralja Karla I., 30. siječnja 1649. jer kralja predstavlja kao nerazumnog apsolutistu koji svojom riječju nije govorio ono što misli pa je kao takav bio nesposoban za bilo kakvo pregovaranje i kompromis.⁴⁶

Carlyle kod Cromwella, kao herojsku karakteristiku, navodi prije svega istančan pogled u točnom uočavanju stvari kakvima jesu što je posebno vezano za obnovu parlamentarne vojske koja je još u tijeku Prvog građanskog rata postala najmoćnija konjica koja je kročila engleskim tlom

⁴⁶ T. CARLYLE, 2004, 180-183.

uključujući u nju engleski puk koji se u svojem životu oslanjao na božju milost i na nebeski sud. Čest je bio slučaj u kojemu su se ti njegovi časnici netom prije vojnih poduhvata znali okupiti u molitvi ne bili im se otvorila vrata nade te na taj način zazivali Boga prilikom svojih nevolja.⁴⁷

Posebno je naglašen u političkom smislu Krnji parlament oformljen u Engleskoj nakon svršetka Prvog građanskog rata, u kojemu se Cromwell morao suočiti s preostalom frakcijom rojalista koji su se međusobno prepucavali oko spornog Reformskog zakona. Prvi se pak službeni Cromwellov parlament nazivao Barebonesov parlament čiji su članovi (tzv. savez uglednika, uglavnom prednjačili puritanski predstavnici) pokušali razlučiti postulate Kristova zakona za prilagodbu civilnom zakonu Engleske. Međutim, Cromwellova politika je tijekom toga vremena doživjela neuspjeh, pa se Parlament raspao, a pokušaj reformiranja Vrhovnog suda je propao. Zapravo ključan moment u herojskoj povijesti Cromwella, prema Carlyleu, jest onaj trenutak kada se odlučio proglasiti za protektora Engleske, odnosno s titulom *lord protector* nesmetano vladati, a stanovništvo je istovremeno odlučilo prihvatiti takvu vrstu vladanja čime je zapravo Engleska spašena od totalne društvene anarhije i bezvlašća.⁴⁸

Što god mislili o Cromwellu koji se u suvremenoj povijesnoj znanosti i dalje smatra poprilično kontroverznim, upravo njegova povremena imperijalistička politika i trgovačke veze koje je ostvario sa srednjim, bogatim društvenim slojem omogućile su donošenje Zakona o Uniji 1707. putem kojeg su se dvije odvojene države, do tada ujedinjene samo u osobi vladara, ujedinile u Kraljevstvo Velike Britanije što je otočanima omogućilo i pokazalo se da će postati *de facto* i *de jure* „gospodari svjetskih mora“. Carlyle se prvotno odlučio za pisanje biografije o Cromwellu, no ipak je na kraju napustio ovu ambiciju i odlučio se za uređivanje odnosno ispravak njegovih pisama

⁴⁷ T. CARLYLE, 2004, 184-188.

⁴⁸ T. CARLYLE, 2004, 196-199.

i javnih govora gdje su njegove riječi popraćene Carlyleovim komentarima. Iako je u početku mislio kako će njegovi dodatni tekstovi i objašnjenja biti prevelika za objavljivanje samoga djela (riječ je o četiri sveska), netom prije samog objavljivanja dodatno je povećao sveske sa svojim komentarima putem pisanih materijala koje je imao, pa je naposljetku više od pola riječi u knjigama Carlyleovih, a ne Cromwellovih. Stoga je djelo prepoznao kao određenu vrstu opisa Cromwellova života, a mnogi će povjesničari i proučavatelji ovoga perioda njegove tekstove uz pisma i govore ipak doživjeti kao pozitivan aspekt knjige jer mnogo bolje i potpunije opisuju povijesne prilike i ondašnju stvarnost. Nešto ambicioznije od njegovih prethodnih dijela, „Pisma i govori“ bolje ocrtavaju povijest za tadašnji boljitak britanskog i europskog društva 19. stoljeća. Za razliku od svojih takmaca koji su proučavali događaje uzročno-posljedičnom vezom ili prolaznim pojavama kao što su borbe za vlast i konstitucionalni konflikti, Carlyle proučava povijest kao „nacionalnu bibliju“ u kojoj je povjesničar „sveti umjetnik“ koji identificira prisutnost božanske biti prošlosti.⁴⁹ Carlyle je, kao što je poznato, prvotno tražio svoje heroje među književnim figurama i misliocima, no s vremenom se okreće ka ljudima od akcije, pa su tako glasni klasični književnici (tipa Dante Alighieri i Shakespeare) kasnije svrgnuti s trona od strane tihih djelotvornih ljudi. Upravo djelo „Pisma i govori Olivera Cromwella“ objavljeno prvi put 1845. zauzelo je glavnu poziciju u njegovoj ideološkoj tranziciji u kojemu Carlyle idealizira Cromwella kao heroja od akcije, ali ga prezentira modernom europskom društvu 19. st. kroz klasični retorički medij autorovih pisama. Iako njegova pisma i govore autor djela smatra retorički neadekvatnim pa čak i nerazumljivim, Cromwellov govor stavljen je s namjerom u kategoriju neartikuliranog naglasivši tišinu i skladnost njegova djelovanja i istine kojom se vodio. I uistinu, kada čitate njegova pisma, neka su u deskriptivnim opisima kvalitetnija, neka manje no osjeti se u njima stalna

⁴⁹ B. WORDEN, 2000, 134-135.

doza neartikularnosti na koju nas Carlyle povremeno upozorava pa je stoga katkad teško čitati i razumjeti ono što je autor uistinu htio reći.⁵⁰ Cromwell je uvijek mislio da ljudima ne treba pružiti ono što žele, nego ono što je dobro za njih pa se stoga kod njega ocrtava Carlyleova herojska karakteristika koja mu putem njegova „božanskog“ djelovanja nudi pravo izvršavanja svoje dužnosti. Herojski ljudi percipiraju bolje od običnih smrtnika, jer oni ne mogu letimičnim pogledom uočiti ljudsku stvarnost i istinitu volju nacije. Upravo u periodu od 1839. do 1845. Carlyleova teorija štovanja heroja dobila je autoritarniji prizvuk, pa se stoga sva njegova kasnija djela (i to ponajviše o Fridriku Velikom) ipak mogu smatrati određenom vrstom protofašističke ideologije. Mnogi povjesničari odnosno znanstvenici u 21. st. upravo zbog toga svoja proučavanja završavaju s vremenom objave ove knjige, jer je Carlyle kasnije ipak postao radikalniji u svojim stavovima.⁵¹

5.1. Osnovne karakteristike Cromwella

Cromwell je uistinu bio središnja ličnost engleskog parlamentarnog ustanka tijekom sredine 17. st. što se može smatrati posebnom epohom svjetske povijesti koja se zbog njegove važnosti može nazivati i „Cromwelliada“ pritom jasno aludirajući na antički grčki ep „Ilijadu“. Prema Carlyleovu uvjerenju Cromwell je bio herojski čovjek od istine vrijedne spomena, koja se ne može spoznati proučavanjem različitih biografija koje su nastale ili će nastati o ovom Englezu. Tek je putem njegovih izvornih pisama i izvještaja moguće steći dojam o istinskom Cromwellu i suočiti se s njim licem u lice.⁵² On se je uglavnom družio s puritanskim svećenstvom te je revno pohađao njihovu službu kada je bio u mogućnosti. Bio je u kontaktu s puritanskim plemstvom

⁵⁰ M. E. BLAINE, 2018, 77.

⁵¹ B. WORDEN, 2000, 140.

⁵² T. CARLYLE, 1897, 12, 19.

vlastitog položaja ali i s plemstvom znatno višega položaja. Glavni protagonisti engleskih građanskih ratova u 17. st. postali su dakle puritanci: John Hampden (Oliverov rođak), John Pym, lord Brook, lord Say, lord Montague i drugi, čineći tako većinu ozbiljne muške intelektualne misli u Engleskoj.⁵³

Prema Carlyleu, pisma i govori nude najistinitiju viziju Cromwella koju možemo imati, jer standardni povijesni izvori obično zamagljuju slike *lord protector*-a pedantnim pitanjima crkvene ili ustavne povijesti. A gotova nerazumljivost ovih spisa ključna je za ocrtavanje Cromwellova lika. Retorička neadekvatnost njegovih pisama ukazuje na čovjeka previše iskrenog ka izoštravanju svoje dikcije, jer je treba izvesti djelima, a ne riječima. Što je još važnije, Cromwellova neartikuliranost i nesposobnost modernog doba razumijeti ga proizlaze iz Cromwellove duhovne veličine, koja je previše prožeta božanstvom da bi se mogla obuzdati bilo suvremenim riječnikom ili unakaženim modernim intelektom. Njegovo transcendentalno herojstvo, iako preveliko za jezik, dolazi do izražaja, kao što to često čine Carlyleovi heroji, ne povlačenjem iz svijeta, već iskrenim i djelotvornim angažmanom u njegovim poslovima, pa i "neophodnim i hitnim poslom" oblikovanja pisama i govora. Jezik tako poprima dvosmislen status u Carlyleovim raspravama o Cromwellu: s jedne strane slab je u obuzdavanju duha heroja, a sam njegov neuspjeh označava njegov uspjeh dopuštajući suvremenom čitatelju da kroz Cromwellov neprecizan i neujednačen govor čuje samu božju riječ utjelovljenu ljudskim glasom.⁵⁴

Za Carlylea, Cromwell je u najgorem smislu isključivo nemilosrdan, a u najboljem smislu nemoguće ga je u potpunosti razumijeti i kao govornika i kao pisca pa je stoga moguće postaviti pitanje: Zašto se uopće posvetiti proučavanju i uređivanju njegovih pisama i govora? Pa odgovor

⁵³ T. CARLYLE, 1897, 53.

⁵⁴ M. E. BLAINE, 2018, 78.

je bio očit, on je heroj u Carlyleovim očima, pa stoga njegove riječi moraju cijeliti rane i uši cijeloga svijeta, a dogma herojstva odiše u ovom dijelu kao u nijednom drugom.⁵⁵

Autor nam napominje u metaforičkom smislu kako nije samo onaj koji piše poeziju, nego i onaj koji ju izgovara pravi poetičar odnosno poeta. Carlyleova suprotnost poetičnosti djela i poetičnosti riječi gubi se u samom korijenu riječi poetičnost, odnosno grčki *poiein* što bi značilo načiniti, izvesti, izvršiti što zapravo diže ljudske etičke vrijednosti iznad estetskih. Osim toga, njega nikada nije niti zanimala poetična umjetnost u djelima, nego radije sadržaj odnosno moralne tvrdnje autora, pa ga stoga prisutnost ili odsutnost estetske elokvencije ne spriječava pronalasku onoga što je stvarno i dobro odnosno što je herojsko. Carlyle ističe i autoritarnost kod Cromwella kad je jednom prilikom došao čovjek sa svojim odvjetnicima obraniti se jer nije platio porez koji je od njega zatražio pa ga je ovaj nemilosrdno poslao u zatvor. To nije niti malo čudno s obzirom jer je autor i sam odbacio konstitucionalne ništarije, te ideal državičkog ustrojstva sveo na tri postulata: prvo, potrebno je pronaći u zemlji najsposobnijeg muškarca, drugo, intelektualno ga obrazovati na najvišem nivou te, treće, i možda najteže taj muškarac mora steći poštovanje, naklonost i lojalnost svojega naroda. Carlyle optužuje svakoga za nadmenost tko se žali u tvrdnji da je slovo zakona iznad dobrobiti države, no zaboravlja slučaj u kojemu svaka korumpirana despocija prestaje biti dobrobit države i kao takva mora biti srušena prije ili kasnije.⁵⁶ Možda jedini u hrvatskoj povijesti kojemu je uspjelo steći tu razinu trostrukog državičkog autoriteta bio je Franjo Tuđman, iako je državu u kasnijim godinama svoje uprave vodio ka prevelikom izolacionizmu od kapitalistički razvijenog svijeta.

⁵⁵ M. E. BLAINE, 2018, 79.

⁵⁶ M. E. BLAINE, 2018, 80-82.

Kad Carlyle traži red u državi, to zapravo znači traganje za božjom voljom jer je ona odraz ispravnog ljudskog djelovanja, a nered vodi ka raspadu i smrti, pa stoga dolazak Cromwella predstavlja ponovni povratak na božanske zakone. Svaki veliki čovjek za Carlylea je misionar reda, a Cromwell vodi englesku državu ka univerzalnom principu reda jer se putem njega u tom trenutku ispunila božija volja i na nebu i na zemlji. Iako Cromwellova pažnja za dobrobit države nadilazi politiku frakcionizma i vlastitog interesa, njegovo se herojstvo pojavljuje u njegovoj sposobnosti posrednika između sadašnjeg poslovanja države i imanentnog božanstva koje određuje njegove postupke. Osim toga, on uspijeva jer bira kvalitetne ljude oko sebe, s visokim intelektom i dobrom namjerom pa stoga uspijeva stvoriti poveznicu između iskrenosti, uspješne akcije i herojskog.⁵⁷

Carlyle u početku spominje jednu fiktivnu ličnost koju imenuje s *Drysdust* (slobodnim prijevodom suha prašina) koji je možda obični antikvar, no taj pojam zapravo predstavlja filozofiju povijesti i znanstvenu povijest koja je suha poput prašine. Taj bi pojam također predstavljao u negativnom kontekstu vigovsku inteligenciju koja je često bili skeptična u religiji, a nadovezuje se na Carlyleov klasično negativni stav o „prosvijećenom“ 18. st. i vigovskoj interpretaciji Johna Tolanda prema kojoj je u konfliktu nastalom sredinom 17. st. isključivo bila riječ o stjecanju civilne odnosno građanske slobode.⁵⁸

Iako je Carlyle bio idealist u uvjerenju klasične i renesansne političke teorije prema kojoj će određena zajednica poput magneta biti povezana s vodstvom velikih ljudi, to se nije dogodilo. Stoga on u svojoj naraciji *lord protector*-a predstavlja kao pomalo izlizanu figuru koji je subjekt sažaljenja jer je morao na vlastitim ramenima nositi teret koji ga neće nadživjeti. U konačnici

⁵⁷ M. E. BLAINE, 2018, 83.

⁵⁸ B. WORDEN, 2000, 137.

Carlyleu preostaje slaviti njegove ideale i kvalitete koje je posjedovao, a ne toliko što je činio i naslijedio. Međutim, nije samo narod iznevjerio Cromwella, nego je isto učinio i puritanizam. Carlyle priznaje da je taj vjerski pokret izvršio svojevrsni suicid nakon njegove smrti, te se nije nikada u potpunosti oporavio pa on daje zaključak: puritanski društveni ideal imao je ipak određena dugoročna ograničenja glede uređenja engleskog društva.⁵⁹

Ono što je zapravo Carlyle namjeravao jest stvoriti sliku puritanskih vođa kao kontinuum feudalnog ideala i društvenog poretka, odnosno predstaviti ih kao ozbiljnu religijsku aristokraciju, i to posljednju takve vrste u Engleskoj koja je kombinirala društveni položaj s intelektom. Ipak, takav ranomoderni muški intelekt poprimio je određene karakteristike koje je Carlyle mogao cijiniti, no nipošto diviti se i to među ostalim već prisutnu sklonost ka materijalističkom probitku. On je nesretno očekivao da će povijest smjestiti herojskog Cromwella u srednjovjekovni feudalni društveni poredak kojeg je Carlyle uistinu cijenio uključujući i predreformacijski katolicizam 12. i 13. st., no to se naravno nije dogodilo. Rezultat svega toga jest plan o veličanju herojskog puritanskog engleskog društva 17. st., a naposljetku je stvoren heroj Cromwell van tog društva.⁶⁰

Dovoljno zanimljiv jest prikaz bitke kod Gainsborougha od 28. srpnja 1643., kojeg nudi Carlyle, a u kojoj je rojalistička vojska generala Charlesa Cavendisha neuspješno pokušala ponovno zauzeti Gainsborough što je osujećeno u navedenoj bitci u kojoj se pukovnik Cromwell istaknuo kao vođa konjice. Detalje nam Carlyle zapravo pruža na osnovu podugačkog pisma kojeg je Cromwell napisao u rodnom Hutingdonu 21. srpnja 1643. upućeno sir Edmundu Baconu, vitezu i barunu, sir Williamu Springu, također vitezu i baronu, sir Thomasu Barnardistonu, vitezu, te

⁵⁹ B. WORDEN, 2000, 147-148.

⁶⁰ B. WORDEN, 2000, 149-150.

Maurice Barrowu, štitonoši. On je bio uvjeren da ih je s poticajima pratio Bog, i molio ga neka ne izgubi svoje blagoslove nad njima niti u jednom trenutku.⁶¹

Pukovnik Cromwell je u bitci kod Wincebyja koja se odvijala 11. listopada 1643. bio bliže smrti nego ikada prije jer je predosjećao nevolju kada je dan prije bitke bio protiv vojnih naređenja generala lorda Manchestera jer je smatrao da su njihovi konji u lošem stanju. Njegov herojski instinkt pokazao se ispravnim sutradan tijekom bitke kada je Cromwell izgubio konja kojeg su ubili rojalistički odredi a sam je bio teško bačen na tlo a potom i ranjen od strane sir Ingram Hoptona. No po završetku bitke sam Hopton doživio je svoj kraj, a više od stotinu rojalističkih vojnika bilo je utopljeno u vodene jarke.⁶²

Možda jedan od ključnih momenata cjelokupnog ratovanja na britanskom otočju tijekom 17. st. i samog Drugog građanskog rata bila je bitka kod Prestona koja se odvijala tri dana: od 17. do 19. kolovoza 1648. u kojoj se ponovno istaknuo Cromwell kao neprikosnoveni ratni vođa sada već Republikanske (independentističke) vojske koja se reformirala u *New Model Army*, a nakon pobjede njezin vođa praktički postao gospodar otočja. Carlyle nam ipak nudi prikaz s obje strane kada prikazuje razmišljanja sir James Turnera odnosno nadimkom *Dugald Dalgettyja*, sudionika na strani škotske prezbiterijanske vojske koja se odlučila stati na stranu kraljevskih Rojalista u Drugom građanskom ratu. Turner ističe da se škotska vojska nije mogla odmah u početku dogovoriti kamo će krenuti u ofanzivu te je bila poprilično sirova i nedisciplinirana u odnosu na dobro utrenirane muškarce parlamentarne vojske pa tu ponovno do izražaja dolazi herojski karakter Cromwella jer je ispravno disciplinirao svoju vojsku.⁶³ Ono što je dakle Carlyle vidio kod njega, a što možemo nazvati „herojskim“ jest prije svega Cromwellova spremnost da na ispravan

⁶¹ T. CARLYLE, 1897, 153-156.

⁶² T. CARLYLE, 1897, 174-177.

⁶³ T. CARLYLE, 1897, 334-335.

način preuzme rukovođenje Engleskom u ključnom trenutku za njezinu povijest. On je bio čovjek spreman preuzeti na sebe tešku odgovornost vojnih sukoba tijekom Građanskih ratova, no prije svega njegova unutarnja snaga koju Carlyle povezuje s iskrenom vjerom u činjenje ispravne stvari presudne za njegovu političku i vojnu karijeru te uspjehe. Cromwellova baština dakako je višestruka, no u osnovi riječ je o vladavini „željeznom rukom“ koja je pružila Engleskoj, a kasnije Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Sjeverne Irske ključne državne temelje za daljnje uspjehe na međunarodnoj sceni.

6. HEROJSKI SEGMENTI FRANCUSKE REVOLUCIJE

Ovo bi poglavlje diplomskog rada trebalo započeti sljedećim citatom:

„Što se god u Francuskoj dogodilo, nije ostalo samo u Francuskoj i samo za Francuze, već je postalo doskora univerzalno. Sve francuske vrline, sve njihove opačine, svi njihovi grijesi i svi njihovi uspjesi bili su uvijek takvi, da su kao vatra zgrabili preko cijele Europe, a ona je morala hoćeš nećeš da utone u požaru, što je iz Francuske dolazio.“⁶⁴

Autor je kroz osobni kontakt s prošlim povijesnim ličnostima pokušao spasiti povijest od pretenzija pjesnika i književnika te istovremeno propitkivati prosvjetiteljsku doktrinu prema kojoj je historijska disciplina predstavljena kao filozofija učena iskustvom. Upravo se dakle u Carlyleovu vremenu, odnosno viktorijanskom dobu 19. st. pokušalo takvoj doktrini dati novi poticaj poznanstvenjenja povijesti koja bi utvrdila neprekinute zakone ljudskog napretka. Ono što preostaje povjesničaru vjerodostojna je rekonstrukcija prošlosti te takvu doktrinu Carlyle nadograđuje tvrdeći za svaki događaj koji se uistinu dogodio jest bio element u apsolutnom sustavu svega poznatog u kojem je i sam povjesničar dio takvog sustava „uronjen“ kao autentični pojedinac. Tu se zapravo uočava autorova potvrda o neprekinutom kontinuitetu povijesnih zbivanja.⁶⁵ Jedan od glavnih činitelja u Francuskoj revoluciji prema Carlyleu su sankiloti koji su zbog svojega naglašenog siromaštva i isključenosti iz društvenog poretka prvi spoznali da je *ancien régime* stvar prošlosti kojeg neće spasiti nikakva konstitucionalna politika onih koji pokušavaju spasiti društveno-političku situaciju u Francuskoj na lukavi način. Objašnjavajući sankilotizam Carlyle zaključuje kako taj pokret ima posebno svojstvo vlastita razvitka od onoga od čega drugi pokreti nestaju odnosno od društvenih nemira i svađe te gradskih razdora, sve je to

⁶⁴ T. CARLYLE, 1918, 7.

⁶⁵ T. CARLYLE, 2019, XII-XV.

simbol osnovne premise ovoga pokreta: ljudske gladi odnosno siromaštva proizašlog iz *ancien régime*. Međutim, unatoč početnoj podršci upućenu ka sankilotima on ipak naglašava njihovu zaslijepljenost ludilom te da se dižu protiv postavljenih autoriteta u svrhu protjerivanja vlastitih zakonitih aristokrata koji su ipak prolijevali vlastitu krv i za njih u domovinskim bitkama poput one kod Rossbacha 5. studenog 1757. godine.⁶⁶ Autorova povijest francuske revolucije istovremeno je specifična jer nas prvenstveno upoznaje s antiherojskim i herojskim ličnostima koje su bile dio revolucionarnog doba na način konstruiranja i predočavanja slike prvo sebi, a onda i nama čitateljima. Takva inovativna metoda jest autentična, no čitatelju ne ostavlja puno prostora za stvaranje vlastitih prosudbi jer je povijest u tom slučaju predstavljena uglavnom kao slikovna odnosno portretna vjerodostojnost.⁶⁷

Knjiga započinje tehnikom *in media res* kada autor činjenično konstatira kako u Francuskoj ne zvone više kršćanske katedrale jer niti nemaju kome zvoniti pa nas stoga Carlyle upozorava na predrevolucionarnu atmosferu koja metaforički čitatelje opominje na njihov odnos naspram tradicija koje su duboko ukorijenjene u europskoj društvenoj klimi. Tu je i prikaz dvorskog stanja u vremenu Luja XV. (1710.-1774.) koje je bilo sve osim stabilnog i to ponajviše zbog korumpiranosti i bludništva dužnosnika koji su djelovali na burbonskom dvoru.⁶⁸ Carlyle sa žalom promatra realizirane herojske ideale francuske povijesti u kojima su glavne dvije uloge imale kršćanska Crkva i kraljevski dvor i to od perioda Merovinga i Karolinga preko Luja XIV. kada je on ponosno mogao izgovoriti „država, to sam ja!“ pa sve do loma takvih ostvarenih ideala utjelovljenih tijekom vladavine Luja XV. Međutim, odlučujući simptom već „raširene bolesti“ trebalo je tražiti u francuskoj filozofiji 18. st. koja je premisu prema kojoj je kontradikcija svakoj

⁶⁶ T. CARLYLE, 1919, 43, 51.

⁶⁷ T. CARLYLE, 2019, XXIII-XXVIII.

⁶⁸ T. CARLYLE, 1918, 13-17.

laži određena vrsta vjere odlučila rezolutno odbiti ostanivši i pojam laži i pojam kontradikcije. Ono što je ostalo jest ovozemaljski bijesni svijet sa svim oružjem ljudske civilizacije.⁶⁹ Ono što se provlači kroz knjige o francuskoj revoluciji jest Carlyleova nevjerojatna razočaranost u zemlju koja sebe naziva „kršćanskom“, a u pojedinim povijesnim trenutcima i najkršćanskijom od svih drugih. S druge strane, takva Francuska u drugoj polovici 18. st. unatoč svim crkvama, katedralama i samostanima koje je podignula ne može odoljeti korumpiranoj i lakomislenoj crkvenoj i javnoj politici kakvu je vodio tadašnji, po karakteru antiherojski, pariški kardinal Louis Rene Edouard de Rohan (1734.-1803.) između ostalog upletenog u poznatu dvorsku aferu oko dijamantne ogrlice kraljice Marije Antoanette. Takva je bila Francuska u predvečerje revolucionarnih događaja, a Carlyle kroz motiv Pandorine kutije hrabri čitatelje o isključivom postojanju nade u prosvjetljeniju budućnost.⁷⁰

6.1. Metodološki pristup djelu

Proučavanje Carlyleove historiografije bilo je zanemareno na europskoj razini po završetku Drugog svjetskog rata i to posebno u engleskoj historiografiji koja je u tom vremenu težila suhoparnom, znanstvenom i strogo činjeničnom istraživanju i pisanju o prošlosti. Carlylea je trebalo proučavati kao nasljednika Edwarda Gibbona, kojeg je rado čitao a ne kao sljedbenika Rankeove znanstvene historiografije. Kretanja u povijesnoj znanosti ga nisu spriječila da bude jedan od najsvjesnijih britanskih povjesničara onoga vremena o historiografskim promjenama koje su bile usmjerene ka postojećim povijesnim konvencijama odnosno normama.⁷¹ Djelo „Francuska revolucija“ omogućilo je Carlyleu da se u britanskoj javnosti zapravo po prvi put percipira kao

⁶⁹ T. CARLYLE, 1918, 24-33.

⁷⁰ T. CARLYLE, 1918, 93.

⁷¹ H. BEN-ISRAEL, 1958, 116-117.

samostalni pisac odnosno povjesničar unatoč njegovim prethodnim radovima odnosno činjenici da je recimo djelo „Sartor Resartus“ polučilo znatno veći interes intelektualne javnosti u onom trenutku kada je objavljeno. Stari odnosno antički rani povjesničari smatrani su za pjesnike pa su ga istovremeno inspirirali da postane određena vrsta povjesničara kao proznog pjesnika. Dok se filozofija Immanuela Kanta često nazivala kritičkom, tako se i povijest koju je pisao Carlyle često nazivala estetskom. Takva je estetska povijest usmjerena ka čitatelju koji je na epsko-dramatičan način usredotočen ka središtu stvari koju predstavljaju različite ličnosti herojske i antiherojske koje se pojavljuju kronološki na pozornici u stvarnom životu.⁷²

Iako ovo nije najtočnija i najpreciznija povijest Revolucije, djelo posjeduje povijesnu i poetičnu komponentu pa stoga nije postojao na britanskom otočju tijekom 19. st. veći intelektualac koji bi osmislio knjigu ovakve vrijednosti. Naime, knjiga na nevjerojatan način obrađuje prošla vremena upozoravajući čitatelje da ljudi koji su djelovali u revolucionarnom periodu francuske povijesti nisu puke apstrakcije te da ih ne smijemo prosuđivati na osnovu našega površnog znanja isključivo njihovih imena pa ih stoga autor uvelike oblikuje prema povijesnoj zbilji i vlastitoj dubini misli. Carlyle stoga posjeduje nevjerojatan dar za imaginativnu snagu i dar za težak posao očitovan u minucioznom ispitivanju povijesnih svjedočanstava onih ljudi koji su sudjelovali i pisali u tom razdoblju.⁷³ Značaj njegova djela je i u tome što je prvi napisao socijalnu odnosno društvenu povijest francuske revolucije u vremenu u kojem se značajnije počelo proučavati ljudsko djelovanje.⁷⁴ Ono što je Carlyle želio postići svojim djelom jest istinsku reakciju čitatelja kroz prikaz autentične slike koja pruža poticaj ponovnoj kreaciji povijesne stvarnosti. Tim se procesom međutim u djelu izgubio sklad za prikaz realnih društvenih proporcija odnosno jasne obrise Europe

⁷² R. T. KERLIN, 1912, 287.

⁷³ R. T. KERLIN, 1912, 289.

⁷⁴ H. BEN-ISRAEL, 1958, 118.

i njezinih provincija, uzročno-posljedičnih veza i različitog gospodarskog i državno-konstitucionalnog razvoja. Također postoji pretpostavka prema kojoj je Carlyle rekonstrukciju povijesnih fenomena doživljavao kao rezultat objektivnih ali i subjektivnih procesa od kojih se neki odvijaju nesvjesno. To međutim nije umanjilo karakterizaciju povijesnih osoba u njegovim djelima jer se znanstveni povjesničari uglavnom slažu da su njegovi opisi minuciozni i točni, no međutim problem nastaje kada se takvom metodom opisuju društveno-ekonomski povijesni fenomeni. Takva kritika upućena Carlyleu stoji djelomično jer on nikad nije išao u duboku subjektivizaciju utvrđenih povijesnih ekonomsko-društvenih fenomena (društvenih kretanja i promjena) nego je radije svoja djela upravo fokusirao na ljudski faktor, odnosno opis onih herojskih povijesnih ličnosti koje su ostavile značajan trag u prošlosti.⁷⁵

Iako Revolucija na Carlylea nije imala nikakvog praktičnog efekta u periodu u kojem ju je (o)pisao on se mogao poistovjetiti s njom jer je bio mišljenja da *ancien régime* treba biti rekonstruiran, odnosno osjetio je potrebu modernog svijeta za novo državno uređenje. Upravo zbog toga se poistovjećuje sa sankilotima kada koristi prvo lice množine, no međutim kako knjiga odmiče on sve više stvara nepovjerenje prema revolucionarima što je vidljivo iz njegove stalne korespondencije s John Stuart Millom kada u određenim trenucima prestaje pisati knjigu jer ne može podnijeti formalističko, uskogrudno i jalovo ponašanje žirondinaca.⁷⁶

6.2. Lingvistički pristup djelu, romantičarska ironija i autorov odnos prema izvorima

Carlyleova „Francuska revolucija“ može biti promatrana kao herojska ali i kao antiherojska sinteza koja na određen način zbog jezičnih barijera koje koristi sam autor propitkuje osnovno oslanjanje na ispravnost povijesne naracije. Zbog autorova načina pripovjedanja u kojemu je

⁷⁵ H. BEN-ISRAEL, 1958, 119.

⁷⁶ H. BEN-ISRAEL, 1958, 133.

naglašen povjesno-poetički svijet koji ne definira dublje značenje i svojstvo Clyde de L. Ryals piše kako nije moguće jasno razlučiti radili se u djelu zapravo o povijesti ili isključivo o lingvističkom artefaktu. Ako ovo djelo nećemo poimati kao istiniti povijesni ep onda bi ga svakako trebali tumačiti kao vrstu romantičarske ironije (Carlyle je svakako bio romantičarski povjesničar) koja je uključivala i prožimala nekoliko literarnih žanrova. Zbog toga je njegov način posmatranja revolucionarnih događaja ostao takav da je uključivao umjetnički modalitet koji mu je omogućio predstaviti svoj pogled na svijet uvelike romantičarsko-ironijske prirode.⁷⁷

Značaj ovog djela jest u tom što Carlyle u knjizi izgrađuje i stvara svog vlastitog čitatelja ne nužno da ima ikakav određen utjecaj na njega nego u svrhu stvaranja posebnog odnosa skladnosti. Carlyle na svršetku djela stoga i naglašava da su on i čitatelj jezične životinje, a čovjek utjelovljena riječ te nas to čini velikima ali ujedno i sudbonosno predodređenima. Kao svaki fenomen i jezik je sklon dekadenciji i propadanju pa stoga prestaje biti zadovoljavajuće sredstvo komunikacije.⁷⁸ Carlyle nam daje očiti primjer toga kada opisuje konačne užase iz perioda Vladavine terora naglašavajući kako povijest još uvijek pokušava pod starim formama govora predstaviti nešto što je prvi put viđeno u novoj fazi povijesti. Potrebno je stoga skovati novi jezik kojeg u lingvističkoj zajednici prema želji Carlylea autor i čitatelj pokušavaju pronaći. Osim događaja podložnih jezičnoj odnosno gramatičkoj kritici Carlyle naglašava kako i ljudi utjelovljeni u jeziku mogu postati arhaizmi neprilagođeni gramatici promjenjivog doba te daje primjere Luja XV. i njegova nasljednika. On je u posljednjoj trećini 18. st. postao anakronistički, utjelovljeni i jezični solecizam⁷⁹, dok je Luj XVI. nakon 1792. postao jedan od najnesretnijih ljudskih

⁷⁷ C. de L. RYALS, 1987, 925.

⁷⁸ C. de L. RYALS, 1987, 930.

⁷⁹ **Solecizam** (latinski *soloecismus* < grčki σολοικισμός: jezična pogriješka), agramatički sklop riječi u rečenici, otklon od standardnog idioma jednoga jezika ili od pravila elementarne sintakse. Sam pojam solecizam nastao je prema imenu grada Soli (grč. Σόλοι, Sóloi) u Ciliciji, gdje su atenski kolonisti govorili iskvarenim atičkim dijalektom. Solecizam

antiherojskih solecizama. Razlog zbog kojeg Carlyle koristi takve literarno-jezične tehnike leži u tome što standardne povijesne knjige obiluju linearnosti jezične naracije koju on pokušava u potpunosti izbjeći jer smatra kako pisana povijest ne smije utjeloviti isključivo sukcesivnost kao takvu nego i istovremenost s događajima koje opisuje.⁸⁰ Dakle Carlyle koristi jezične formule za aktualizaciju prošlih događaja. Pripovjedač naglašava iako se Francuska revolucija dogodila prije četiri desetljeća aktualna je još uvijek odnosno konkretno 1837. kada Carlyle piše djelo jer nije još završena pa je stoga i stvar trenutnog interesa. *Historia* se neprekinuto perpetuira a mi smo isključivo sudionici povjesnih događaja.⁸¹

Carlylea je moguće promatrati i kao umjetnika koji se teško nosi s objavljenim odnosno poznatim činjenicama i materijalima koji su mada samostalno kad-kad nepouzđani ipak zahtjevaju određen stupanj točnosti te su kao takvi dopuštali raznolike autorove interpretacije, određene perspektive pogleda na tematiku i moralne sudove.⁸² Carlyleova glavna historiografska metoda sadržavala je odabir i preoblikovanje izvornih odlomaka pažljivo smještenih u golemi slikoviti tekst. Umjesto upotrebe svojih izvora za nastanak jedne koherentne slike, autor je čitao različite izvještaje za zasebne male povijesne epizode. On je vidio pad Bastille ne kao jedan značajan događaj, već kao skup mnogih pojedinačnih incidenata, svaki vrijedan razgraničenja sam po sebi, svaki nabijen ljudskom nevjerojatnom motiviranošću za akciju. Epizodičnost njegove pripovijesti u određenoj mjeri odražava epizodičnost njegovih (sekundarnih) izvora na koje se oslanja a koji su uglavnom bili zbirni memoari, reminiscencije, pisma i dnevnici odnosno materijali kojima je

danas označuje i svako odstupanje od pravilnoga, uobičajenoga, normalnoga u stanovitoj teoriji ili postupku, neprimjerenost logici ili činjeničnom stanju. U tom se smislu kao sinonimi solecizmu upotrebljavaju izrazi barbarizam i anakronizam. (preuzeto iz: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=57045> 4. siječnja 2022.).

⁸⁰ C. de L. RYALS, 1987, 930.

⁸¹ C. de L. RYALS, 1987, 933.

⁸² C. F. HARROLD, 1928, 1150.

prirodno nedostajala koherentnost i jasna povijesna perspektiva. Iz takvih materijala Carlyle je ipak uspio postići slikovitu koheziju kojoj je međutim kronologija bila u rjeđim slučajevima podređena.⁸³ U cjelokupnom djelu nalaze se tri vrste odlomaka koje koristi autor: a.) vjerno parafraziranje, koje se usko pridržava činjenica koje je iznio izvor, b.) blago vezano parafraziranje, c.) odlomak što upućuje na neke izmišljene podatke vezane uz manje detalje. Samo su u tipovima b.) i c.) Carlyleov stil i metoda proizveli određeno odstupanje od točnosti, dok tip a.) predstavlja Carlyleovu uobičajeno točnu upotrebu literarnih materijala.⁸⁴

Zajedničke karakteristike odlomaka knjige koje se mogu naći na gotovo svakoj stranici „Francuske revolucije“ mogu se sumirati na sljedeći način: prvo jest da su autorove rečenice otprilike vjerne izvorima; drugo, ponekad se približavaju prijevodu; treće, prikazuju činjenice iz izvora kroz spektar Carlyleovog posebnog stila; četvrto ne ukazuju na Carlyleovu temeljitu asimilaciju samih činjenica, nego radije na parafraziranje izvora kako bi se uklopili u svojevrsni mozaički uzorak; te peto, ne pokazuju nikakvu autorovu izmišljotinu.⁸⁵ Pažljivim proučavanjem djela i analizom izvora mogu se vidjeti Carlyleova odstupanja od izvora koje koristi ali samo u vrlo sitnim i sasvim nevažnim slučajevima, kada na primjer autor rijetko želi učiniti da povijesni lik „oživi“ odnosno „progovori“ bez obzira što u izvorima nemamo bilo kakvog dokaza o izgovorenoj riječi spomenute osobe koja je sudjelovala u revolucionarnom periodu.⁸⁶

Možda najzanimljivije otkriće vezano uz djelo jest Carlyleova povremena upotreba najdramatičnije verzije povijesnog iskaza. To se recimo vidi u njegovoj potpunoj ravnodušnosti prema Montgaillardovom i Molevilleovom poricanju izvješća da je pri izvršenju giljotiniranja

⁸³ C. F. HARROLD, 1928, 1152.

⁸⁴ C. F. HARROLD, 1928, 1155.

⁸⁵ C. F. HARROLD, 1928, 1158.

⁸⁶ C. F. HARROLD, 1928, 1159.

Luja XVI. Abbe Edgeworth rekao: „Sine svetog Luja, uzdigni se na nebo.“ Montgaillard izjavljuje da je Edgeworth kasnije poricao navodno izgovorene riječi. Nepouzdan je L. S. Mercier odnosno njegovo djelo *Nouveau Paris* očito bio Carlyleov izvor jer upravo njega autor navodi.⁸⁷ Izmišljeni podaci u Carlyleovoj naraciji zapravo su usko povezani s uljepšavanjem. Oni su vrlo rijetki u djelu a recimo najneobičnije su riječi grofa Fersena koji razgovara s pospanim portirom prilikom noćnog puta za Varennes. Niti u jednom od izvora koje upotrebljava Carlyle spomenuti govor se ne može pronaći.⁸⁸ Piščeva uloga nije bila načiniti jednoobrazno dokumentiran i dosadan zapis o revolucionarnim događajima niti se upustiti u neobuzdanu sliku bunta i krvi nego radije da slikovito prikaže najznačajniji i simbolični događaj modernog doba ne izdajući u političkom smislu niti vigoanca niti torijevca u sebi.⁸⁹ Od emocija koje se osjećaju u djelu korisno je spomenuti sažaljenje koje je bilo najizraženije jer za Carlylea sažaliti je značilo razumjeti, pa čak i najoštrija revolucionarna barbarstva potrebno je sažaliti i suosjećati. On je na svjetsku povijest gledao kao na apsurdnu i patetičnu tragikomediju u britanskoj maniri, pa stoga naizmjenično s njegovim humorom i ironijom dolaze njegove suze i žal. Upravo je poradi toga povjesničar George Macaulay Trevelyan kao ključni motiv Carlyleove revolucionarne francuske povijesti rekao da će autorovo djelo sažaliti sve ljudske aktere jer se njihova životna stvarnost teško odnosila prema njima.⁹⁰

Kroz mnoga Carlyleova djela pa tako i u „Francuskoj revoluciji“ osjeća se autorova potreba za isticanjem problematike zatvaranja određene povijesne radnje u koherentnu cjelinu. Naime, u tom djelu Francuzi sudjelujući u revolucionarnim previranjima nastoje dostići svršetak odnosno zatvaranje revolucionarnih događaja, no zapravo beskonačno se vrte u krug. Svaki od triju dijelova

⁸⁷ C. F. HARROLD, 1928, 1163.

⁸⁸ C. F. HARROLD, 1928, 1165.

⁸⁹ C. F. HARROLD, 1928, 1166-1167.

⁹⁰ C. F. HARROLD, 1928, 1166-1169.

knjige nudi prizore mnoštva događaja, ali niti jedan ne uspijeva postići konačno zatvaranje povijesne radnje. Strukturalno kruženje povijesnih događaja ne dovodi samo u pitanje je li Francuzi mogu stvoriti novi društveni poredak nego je li se može uopće putem pisanja bilo kakvog djela radnja predstaviti s koherentnim svršetkom odnosno krajem. U prvom dijelu „Francuske revolucije“ određeni zakonodavac namjerava zaključiti revoluciju pisanjem francuskog ustava, no u tom procesu stvarajući ga on zapravo proširuje, a ne zaključuje revoluciju. Slična se stvar događa i na vrhuncu drugog dijela kada francuski kralj prihvaća ustav, no on naposljetku biva neprihvaćen i uništen. Iako treći dio nudi završne epizode povijesnih događaja, on ne nudi rješenja problema koja su nastali u prva dva dijela. Ubrzanim ponavljanjem slijeda događaja paralelnih s onima u prvom i drugom dijelu, umjesto postizanja kraja revolucija ubrzava svoj put ka totalnom uništenju. Posljednji dio počinje knjigom pod nazivom „Rujan“ (naglašavajući revolucionarne rujanske masakre), a zaokružuje se s knjigom *Vendemiaire*, što je mjesec koji odgovara rujnu u revolucionarnom kalendaru. Oba mjeseca predstavljaju Francusku u jesenjem stanju, zarobljenu u beskonačnom kretanju ka zimskoj smrti koja nikada nije dovršena, te nikada nije u potpunosti zaokružena do sezone ponovnog rađanja. Čitatelji „kruže“ kroz povijest revolucije, na isti način kao i beskrajno kruženje pripovjedača između povijesnog trenutka u kojemu piše i povijesnog trenutka kojeg bilježi. Svršetkom revolucionarnog Terora ne završava se revolucija, nego ona postaje „novom slavnom revolucijom“; samo tijelo sankilotizma izumire, a njegova duša i dalje živi i nije mrtva, nego je promijenjena jer djeluje nadaleko i naširoko kroz jedan tjelesni oblik u drugi manje amorfan. Ono što je ključno, na kraju povijesti se Francuzi nisu vratili u predrevolucionarnu idilu, nego su se vratili na trenutak u kojemu se *ancien régime* raspao.

Odnosno, iako Francuskom vlada aristokracija, ta aristokracija nije više feudalnog podrijetla, nego je kapitalistička aristokracija „s vrećom novca“.⁹¹

6.3. Slučajevi antiherojskog: dvojica ministara financija de Calonne i Lomenie de Brienne

Carlyle se pita gdje je nastao lom u francuskom društvu, te odgovor pronalazi u monarhijskim institucijama koje su doživjele bankrot zbog neodgovornog trošenja javnog novca. Bankrot je predstavljen kao proces u kojemu sve neistine što javne što privatne tonu nepovratno. Ministarstva su preuzeli neodgovorni ljudi poput vojvode od Polignaca i vojvode Coignanyca s uistinu niskom društveno-političkom reputacijom. Nakon što je ministarstvo financija preuzeo od Jacquesa Neckera, antiherojski Jean Francois Joly de Fleury nije mogao ništa kvalitetno učiniti u popunjavanju financijskih gubitaka, osim što je mogao nametnuti dodatne poreze.⁹² Carlyle dakle u početnom dijelu knjige naglašava tešku situaciju financija Francuske monarhije, prilikom čega portretira nesposobne antiherojske političare i javne djelatnike poput de Calonnea koji je zapravo skupljao dokumentaciju prošlih javnih vlastodržaca (od Turgota i Neckera) te da nije ništa inovativno učinio iako je bio na čelu Pariškog vijeća, odnosno na čelu aristokratske frakcije. Njega je na toj poziciji naslijedio nadbiskup Tolousea, Lomenie de Brienne. Charles Alexandre de Calonne (pogrdnog nadimka *Monsieur Deficit*) pozvao je na vijećanje tzv. Skupštinu uglednika (*Notables-Odličnici*) koja bi prihvatila njegove reforme vezane za javno oporezivanje 1787., no Pariški parlament odlučno je takve mjere odbio sprovesti.⁹³ Nesmotreni i antiherojski de Calonne donio je i novi zemaljski porez kojeg on naziva teritorijalnom subvencijom, no takav postupak s

⁹¹ C. R. VANDEN-BOSSCHE, 1991, 81-82.

⁹² T. CARLYLE, 2019, 58-61.

⁹³ T. CARLYLE, 2019, 64-70.

pravom kritizira Carlyle jer je generalni kontrolor odnosno ministar financija prema njemu zahtijevao neizuzimanje niti privilegiranih niti nepriviligiranih. Zašto bi plemstvo, svećenstvo i članovi parlamenta pristali na takvo što kada su upravo oni dizali daće, poreze i carine?⁹⁴

U vremenu financijske uprave Lomenie de Briennea duhovni stečaj se produbio jednako kao i ekonomski stečaj francuske Monarhije, te je zbog toga antiherojski Lomenie pokušao putem različitih ukaza olakšati situaciju odlukom o donošenju odnosno osnivanju provincijskih skupština koje su trebale kvalitetnije raspodjeliti javni novac i doprinose, potom osigurati prikljupljanje trgovačke takse na robu te osigurati novi porez na zemljište. Značajan je iz tog vremena bio i ukaz o emancipaciji protestanata u francuskom društvu. Iako su postojale određene mogućnosti kako će doći do reforme financija, Luj XVI. bio je primoran ipak zbog neposlušnosti i odbijanja Briennevih mjera raspustiti uzavreli parlament u Parizu, a njegove zakonske ukaze znatno ublažiti iz kojih su, zbog tobože opresivnih mjera, isključeni viši odnosno utjecajni društveni slojevi što je isključivo odgovaralo njihovim interesima.⁹⁵

Napeta politička situacija nastavila se odvijati tijekom te 1788. kada su se intendanti (visoki državni upravitelji) provincija (Francuska je tek kasnije podijeljena na departmane) podigli protiv ukaza koje je donio de Brienne. Posebno je zanimljiva situacija bila u provinciji Bretagni gdje se diglo provincijsko plemstvo na čelu s intendantom Bertrandom de Molevilleom izravno protiv nesposobnog de Briennea predajući mu dokumentirani prigovor odnosno provincijsku predstavku. On je rezignirano s mjesta ministra financija odstupio u kolovozu 1788., a ovaj događaj u Bretagni značajan je jer je potaknuo osnivanje provincijskih klubova poput Bretonskog kluba odnosno društva iz kojeg se stvorila klica kasnijeg jakobinskog političkog udruženja. Kako je antiherojski

⁹⁴ T. CARLYLE, 1918, 115.

⁹⁵ T. CARLYLE, 2019, 72-79.

Lomenie de Brienne bio u beznadnoj situaciji u tom trenutku, odlučio je pozvati nikog drugog doli Neckera da proba riješiti uništene financije francuske Monarhije. On je jedno vrijeme napustio Francusku i živio kao crkvenjak u Italiji, a Carlyle nam savjetuje da žalimo nesretnog Lomenie de Briennea i nudi mu oprost zbog njegove nerazborite financijske politike.⁹⁶

6.4. Slučajevi herojske „žrtve“: Gabriel Honore Riquetti Comte de Mirabeau i Charlotte Corday

Rijetko smo u povijesti imali ličnosti kao istinske prijatelje naroda, a koje je aristokracija bez obzira bili oni također aristokratskog podrijetla ili ne progonila zbog njihovih postupaka. Carlyle nam daje usporedbu s antičkim Rimom u kojemu se pojavio herojski Gaj Marije koji je pobijedio Cimbri 101. g. pr. Kr., te je šest puta bio biran za konzula prilikom čega se uspješno suprotstavljao povlaštenim rimskim slojevima baš kao Mirabeau, također buntovan čovjek koji je uspio pristupiti trećem staležu na zasjedanju generalnih staleža od 5. svibnja 1789. godine.⁹⁷ Carlyle nam pokušava posebno privući pažnju kada kaže da između šest stotina ovih muškaraca koji sudjeluju na sastanku generalnih staleža se nalazi jedan koji će postati njihov herojski vođa, jedan muškarac sa svojim karakterom najsposobniji od svih prisutnih, te konačno jedan muškarac koji će poput vatrenog groma izbiti mutne zakone koje more francusko društvo i diplomaciju na koncu 18. stoljeća. Carlyle nam potvrđuje kako je riječ o Gabrielu Mirabeau, posebnom tipu francuskog čovjeka jer je zahvaljujući vlastitim herojskim vrlinama ali i manama veći francuz od bilo kojeg drugog francuza, te sa svojom despotskom sigurnošću slobodno može reći i poistovjetiti se: „narodna skupština, to sam ja!“⁹⁸ Autor nam ne nudi isključivo političku prošlost i karijeru

⁹⁶ T. CARLYLE, 2019, 91-96.

⁹⁷ T. CARLYLE, 2019, 107.

⁹⁸ T. CARLYLE, 2019, 117.

Mirabeaua nego nam razlaže južnjačku prošlost njegove obitelji Riquetti koja je morala bježati iz Firence zbog gvelfske prisutnosti u Provansu gdje su ostali vjerni svojoj neukrotivoj prirodi. Jedan je legendarni Riquetti ostao poznat po pričama jer je uspio svezati lancima dva brijega pa je sada sudbina pala na Mirabeaua da učini hvalevrijedne podvige. Prije njega je i njegov djed Cold d'Argent odnosno nadimkom „Srebrni Ovratnik“ zatučen i isparan u dvadeset i sedam rana srušio se kod mosta u mjestu Casano. Međutim, taj se čovjek uz pomoć srebrne ogrlice koja mu je služila u čuvanju rane uspio oženiti i dobiti sina, žilavoga markiza Victora nadimkom „Prijatelj ljudi“, odnosno oca Gabriela Honorea.⁹⁹

Herojski Mirabeau puno je zadužio Francusku kada se borio na Korzici 1769. i 1770. ali je bio i društveno pravedan jednom prilikom odnosno kada je odlučio fizički kazniti klevetničkog francuskog baruna de Villeneuve-Moansa koji se odlučio sukobiti s vlastitom sestrom. Za Carlylea, Mirabeau ima sve kvalitete odnosno herojske karakteristike koje bi trebao imati vladar određenog društva: on je oduvijek bio samodostatan čovjek, ali je ujedno privlačio i druge muškarce na zajednički rad. Upravo se kod njega ta socijalna komponenta snažno osjeća koja mu je omogućila izgraditi vlastitu složenu narav, te ujedno uspješnu borbu protiv plemenitaško-despotskih krugova francuske Monarhije. Mirabeau nije čovjek od sustava ili profanih formula, on je čovjek od vlastitog herojskog instinkta i intelektualnog uvida koji mu omogućava jasno vidjeti i uočiti svijet oko sebe vlastitim očima. Punih se 40 godina Mirabeau borio protiv korumpiranih struktura francuske Monarhije i dočekaio dan da započne svoje izlaganje i svoju politiku na sastanku generalnih staleža tog proljeća. Sljedeća 23 mjeseca tijekom francuske revolucije bila su ključna za djelovanje ovog herojskog javnog činovnika jer je uvijek pokušavao Francusku i

⁹⁹ T. CARLYLE, 1918, 195-196.

Francuze na razborit način savjetovati u odbacivanju despotske komponente sada već arhaične Monarhije.¹⁰⁰

Posebnost Mirabeaua Carlyle naglašava u njegovim govorima na sjednicama generalnih staleža, kada on kao predstavnik trećeg staleža unosi pomutnju među zajedničkim zastupnicima koji su iznenađeni njegovim verbalnim sposobnostima. Carlyle naglašava Mirabeauovu herojsku odlučnost u govoru kada se obraća plemenitaškom markizu de Deux-Brezeu prilikom zasjedanja 30. lipnja 1789. kada mu kaže kako on ne može biti prenositelj kraljevskih odluka unutar generalnih staleža i da nema prava uopće razgovarati s Mirabeauom jer će ga ionako sustići narodna snaga bajuneta kada krenu na njega.¹⁰¹ Mirabeau je ujedno bio uočljiv među svim stranama i frakcijama francuskog društva jer je herojski čovjek koji se svojim javnim djelovanjem uzdignuo iznad svih njih, posebno iznad svojih aristokratskih takmaca. On je suštinska realnost francuskog revolucionarnog društva jer je kadar uočiti i najmanje promjene u javno-političkom i intelektualnom miljeu, te ih iskoristiti za istovremeno povlačenje iz takvih partikularizama i pronaći još čvršće temelje. Riječ *mirabeau* ustalila se u francuskom izrazu *mais mon mirabeau est excellent* kada kočijaš ima nestrpljivog putnika pa mu veli iako su njegovi kotači oslabljeni, barem posjeduje glavnog konja koji vuče stvar u pravom smjeru.¹⁰²

Mirabeau zbog svoje oštre čudi nije u potpunosti prihvatio revolucionarna demokratska strujanja koja su se naglo digla u vatreni plamen kada je stara katolička feudalnost bila spaljena, on je odlučio na štetu francuskog patriotizma ne sudjelovati u njemu. No, apropos takvim kolebanjima autor pretpostavlja kako je on ipak čovjek okorjele konzervativne feudalne duše jer u onom trenutku kada se postavlja pitanje tko ima pravo navijestiti rat on još uvijek smatra da to

¹⁰⁰ T. CARLYLE, 2019, 118-120.

¹⁰¹ T. CARLYLE, 2019, 137-138.

¹⁰² T. CARLYLE, 2019, 181.

treba učiniti francuski kralj. Stoga je on čovjek koji ne ovisi o popularnosti unutar ljudske populacije niti od svjetine na ulici niti od svjetine u skupštini te je istovremeno dosta zagonetan: njegovi se privatni poslovi teško mogu raskrinkati. Ono što smo saznali jest da je imao svoje posjede u Chaussee d' Antinu i Argenteuilu, no odakle mu svo to bogatstvo? Vrlo je vjerojatno kako je Mirabeau bio opskrbljen u novcu od kraljevskog dvora, no to ne žali previše Carlyle jer tvrdi da je on „plaćen a nije prodan“ za razliku od drugih, „prodanih a neplaćenih“. Carlyle zaključuje da smo svi mi „nečiji ljudi“. Ipak je kod njega prisutna herojska duhovna vatra koja stvara jako uvjerenje kod tog čovjeka jer se ne da kupovati niti prodavati.¹⁰³

U jednom trenutku ipak dolazi do razmimoilaženja čistog francuskog revolucionarnog patriotizma koji Mirabeaua ne prihvaća više kao svojega političkog predstavnika, no isto to čini i čisti rojalizam odbijajući ga s prijezirom i gnušenjem pa je stoga njegov žrtvenički herojski put izrazito težak jer ne posjeduje niti jednog „državnog prijatelja“.¹⁰⁴ To ga ne spriječava da onom prilikom kad se u Narodnoj skupštini bilo glasalo i određivalo o donošenju Zakona protiv emigracije Mirabeau oštro istupio protiv njega jer nikakvo političko mrmljanje i vrištanje niti s lijeva niti s desna ne može učiniti ništa tom herojskom čovjeku kojeg Carlyle uspoređuje s otokom u Atlanskom oceanu Tenerife i gorskim lancem u sjevernoj Africi Atlasom.¹⁰⁵ Prikaz Mirabeauove smrti nevjerojatan je s jezičnog, povijesnog i umjetničkog aspekta u kojemu Carlyle napominje da je ogroman trud i napor takva herojska života kakav je imao on uništio orijašku hrastovu snagu Mirabeauovu, no svjetska povijest nije niti u jednom trenutku mogla biti ono što bi ona htjela, ili valjala da bude, već je trebala biti isključivo i suštinski onakva kakva jest. Francuski je narod njegovu smrt doživio traumatično i u tišini osjećajući kao da je bio zadnji čovjek Francuske

¹⁰³ T. CARLYLE, 1919, 24-27.

¹⁰⁴ T. CARLYLE, 1919, 241.

¹⁰⁵ T. CARLYLE, 1919, 273.

Monarhije koji se mogao ravnati s budućim nepogodama koje su tek dolazile jer su svi znali kako je on bio taj koji je „stresao“ staru Francusku i držao je sad u jednoj ruci zaljuljanu da ne padne u kompletni društveni kaos. Velike su stvari ovisile o tom jednom čovjeku koji je svojom bistrom sposobnošću vida percipirao stvarnost kakva je doista bila te je svojim srcem slijedio takvu društvenu realnost i ništa drugo.¹⁰⁶

Carlyle nam osim toga uprizoruje u ključnom trenutku revolucije lijepu francusku republikansku djevojku Charlotte Corday, koja je u vrijeme revolucije imala tek 25 godina, no unatoč mladosti prikazuje ju kao žensku figuru koja je imala u sebi potpunu spremnost djelovanja i punu čvrstoću karaktera. Kada piše o njezinoj herojskoj žrtveničkoj snazi, Carlyle uočava kako je ta žena bila spremna svojom energijom i svojim duhom žrtvovati sebe poradi državnih interesa. Ona je Francuskinja kakvu je Europa trebala da spasi duše od revolucionarnog kaosa na kontinentu, pa su sva nadanja u jednom trenutku bila uperena u tu ženu. Došla je iz osamljene tišine s ljubkim a okrutnim, pomalo anđeoskim, pomalo demonskim sjajem dominirajući u momentu, te je u drugom u potpunosti nestala s povijesne pozornice no ipak ostala upamćena tijekom sljedećih stoljeća. Herojska Charlotte Corday bila je utjelovljenje ženske ljubavi, snage i prirode tog srpnja 1793. a koja je uvijek univerzalistička za razliku od muške prirode koja je u srži individualistička. Tako kratko ukazanje Charlotte i njezino herojsko djelovanje u europskoj povijesti ostavilo je neizbrisiv trag. Ona je u utorak 9. srpnja sjela u poštansku kočiju/diližansu na putovanje od Caena do Pariza, bez pozdrava svojega oca koji ju je mislio poslati u London. Prvotno je stigla u parišku Staru augustinsku ulicu gdje je obavila neki obiteljski posao, a potom u subotu

¹⁰⁶ T. CARLYLE, 1919, 286-299.

nabavila veliki nož u koricama te se uputila u ulicu Medicinske škole broja 44, gdje je bilo sjedište Jean-Paul Marata kojeg je planirala ubiti.¹⁰⁷

On je bio kontroverzan jer je zagovarao preventivne mjere protiv aristokrata, za koje je tvrdio da planiraju uništiti revoluciju. Svoju je kritiku Marat usmjerio protiv umjerenih revolucionarnih vođa kao što su bili markiz de Lafayette, grof de Mirabeau i Jean-Sylvain Bailly, gradonačelnik Pariza (član Akademije znanosti); nastavio je upozoravati na emigrante, rojalističke prognanike koji su organizirali kontrarevolucionarne aktivnosti i pozivali druge europske monarhe ka interveniranju u Francuskoj i obnovi pune vlasti Luja XVI.¹⁰⁸

Charlotte je dva puta poslala pismo u kojemu se obratila bolesnu Maratu jer navodno posjeduje određene informacije o revolucionarnom djelovanju određenih pojedinaca za koje on treba znati. Nakon neuspješnog prvog puta, bolesni Marat ju je primio u svoju sobu i počeo zapisivati imena revolucionara o kojima je Charlotte Corday imala određene informacije kada mu je ona zabila nož u tijelo i ubila ga. Iako se u gotovo cijelom djelu osjeti prikaz povijesnih događaja kao filmska ekranizacija, ovdje Carlyle posebno uspješno naglašava dramatsku herojsku komponentu koja djelu daje specifičan prizvuk napetog filmskog scenarija. Marat je bio ubijen u vlastitom stanu i više nikada nije vidio svjetlo sunca. Charlotte Corday, s druge strane predala se revolucionarnom sudu gdje je izgovorila jasno i glasno sljedeću izjavu koja je ostala dugo upamćena u povijesti: „Ubila sam jednog čovjeka kako bih spasila stotinu tisuća drugih, zlikovca kako bih spasila nevine, divlju životinju da ponudim rješenje svojoj zemlji. Bila sam republikanka prije revolucije; nikada nisam htjela nametanje sile.“¹⁰⁹ Herojska Corday je dakle prije smrti počela odlaziti na političke sastanke i inspirirala se idejama revolucije, a posebno žirondinskom

¹⁰⁷ T. CARLYLE, 1919, 600-601.

¹⁰⁸ <https://www.britannica.com/biography/Jean-Paul-Marat> (preuzeto 22. kolovoza 2022.).

¹⁰⁹ T. CARLYLE, 1919, 600-603.

frakcijom. Žirondinci su bili nešto umjerenija revolucionarna frakcija koja je bila za ustavnu vladu. Predstavljali su obrazovanu provincijsku srednju klasu Francuske (uglavnom odvjetnici i trgovci) i često su se suprotstavljali „pariškoj rulji“ koja je težila biti u skladu s protivničkom političkom strankom, jakobincima. Corday je smatrala jakobince previše radikalnim i htjela je spasiti revoluciju eliminacijom njihovog najpopularnijeg vođe, Jean-Paula Marata u čemu je i uspjela. Osim toga, žirondinci su također vjerovali kako je dužnost revolucije širiti ideje izvan Francuske i pretvoriti pokret u paneuropski, zbog čega su dobili nadimak „ratna stranka“. Žirondinci su se općenito smatrali vodećom frakcijom sve do 1793., kada su očišćeni od vodstva i kada je počela zloglasna „vladavina terora“ jakobinaca.¹¹⁰ Bilo kako bilo, Carlyleova „Francuska revolucija“ je monumentalno djelo koje se zbog svoje vrijednosti i dalje čita i rado proučava unutar akademske zajednice. Smatrali povijesne ličnosti koje se spominju u djelu herojskim ili antiherojskim, prava se vrijednost očituje u autorovoj sposobnosti predavljanja tako važnog povijesnog događaja kao dramu ljudskih sudbina u kojoj nitko nije izuzet.

¹¹⁰ <https://guides.loc.gov/women-in-the-french-revolution/charlotte-corday> (preuzeto 22. kolovoza 2022. godine).

7. ZAKLJUČAK

Tijekom 19. st. Thomasu Carlyleu i njegovim suvremenicima postalo je jasno da su Velika Britanija i Europa na određen način napustile teokratski model uređenja države utemeljene u monarhu koji je izabran od strane božanskog odnosno nadnaravnog činionca, te kreirale demokratski poredak čineći se već tada manjkav, ali jedino prihvatljiv. Tu je Carlyle počeo proučavati prošlost u kojoj su se povremeno javljali ljudi od značajna autoriteta, te je s vremenom razvio vlastitu ideju heroarhije, odnosno herojskog čimbenika u povijesti. Nažalost, spletom nesretnih okolnosti ali i zbog Carlyleove popularnosti njegov filozofsko-povijesni sklop došao je u doticaj početkom 20. st. s fašističkim ideologijama nakon čega je u potpunosti njegova bibliografija izbacivana iz visokoobrazovnih institucija i uvelike se prestala proučavati. Oliver Cromwell je i dalje kontroverzna povijesna ličnost, no djelo što ga je Carlyle napisao na osnovu njegovih pisama je i dalje vrijedan klasik za čitanje. Baš kao i oni ljudi odnosno povijesne osobe koji su sudjelovali u francuskoj revoluciji, a koje je Carlyle predstavio ingenuozno, strastveno i gotovo „filmski“ jer su bili vođeni svojim iskonskim nagonima i iracionalnim strahovima.

Ideja herojstva kakvu je Carlyle pretočio u svoja povijesna djela zapravo čini okosnicu njegovog shvaćanja prošlosti, ali i sadašnjosti u kojoj je živio, a koja ga je morila jer je vidio u kojem se smjeru kreće građansko industrijsko bezbožno društvo i kapitalistički sustav u cjelini. Carlyle je od onih intelektualaca koji se uvijek obraća čitalačkoj publici u svrhu utjehe i pružanja dobre povjesnice kako ne bi u potpunosti bili neupućeni u prošlost. On je vjerovao u konzervativnom smislu u državničke i nacionalne autoritete sposobne da mudro vode svoj narod, a jednom kad izgube svoj autoritet posredno ili neposredno nastaje revolucija u kojoj se rađaju neki novi ljudi, neka nova inteligencija.

Međutim, „herojski ljudi“ nisu samo državnici, to je Carlyle naravno znao kada je veličao europske književnike i vjerske vođe. Herojski muškarac, herojska žena jest onaj/ona koje u maniri G. K. Chestertona drugi ljudi smatraju velikim, te da nose nešto tako veliko u sebi što ih čini ne samo herojskim nego da njihova veličina, borba i žrtva inspirira druge ljude. U dubokoj srži Carlyleovog „herojstva“ nalazi se zapravo kršćanski motiv žrtve. Pravi, istinski heroji su oni mali ljudi koji su doživjeli nepravdu, postali žrtve društva ili političkog sustava, te su zbog svoje bolesti ili spola bili stavljeni po stranu, a pritom nisu pitani niti u jednom trenutku na koji način se nose sa svojim racionalnim i iracionalnim strahovima. U konačnici, svako ljudsko stvorenje jest herojsko sve dok vjeruje u nadu, dok je odgovorni građanin svoje zajednice i dok ima za koga živjeti i umrijeti.

8. LITERATURA I IZVORI

A. S. ARNOLD, 1888, *The story of Thomas Carlyle*, Ward and Downey: London, 1888.

E. M. BEHNKEN, 1978, *Thomas Carlyle-Calvinist without the Theology*, University of Missouri Press: Columbia i London, 1978.

H. BEN-ISRAEL, 1958, Carlyle and the French Revolution, *The Historical Journal*, vol. 1, br. 2, Cambridge University Press, 1958, str. 115-135.

M. E. BLAINE, 1992/1993, Carlyle's Cromwell and the Virtue of the Inarticulate, *Carlyle Annual*, br. 13, Saint Joseph's University Press, 1992/1993, str. 77-88

T. CARLYLE, 1838, On History, u: *Critical and Miscellaneous Essays*, vol. 2, Boston: James Munroe and Company, 1838.

T. CARLYLE, 2019, *The French revolution*, ed. D. R. Sorensen, B. E. Kinser, M. Engel, Oxford University Press:Oxford, 2019.

T. CARLYLE, 1918/1919, *Francuska revolucija I-III*, prijevod: Nikola Karlić, Zagreb: Tisak zemaljske tiskare, 1918.-1919.

T. CARLYLE, 2017, *Past and present*, Anodos Books: Whithorn-Newton Stewart; Dumfries & Galloway, 2017.

T. CARLYLE, 1845, *Oliver Cromwell's letters and speeches : with elucidations*, vol. 1-4, Wiley & Putnam: New York, 1845.

T. CARLYLE, 2004, *O herojima, obožavanju heroja i herojskom u povijesti*, Politička kultura: Zagreb, 2004.

O. D. EDWARDS, 2011, Carlyle Versus Macaulay?—A Study in History, *Carlyle Studies Annual*, br. 27, Saint Joseph's University Press: Philadelphia, 2011. str. 177-206

Z. ERENT-SUNKO, V. RADULIĆ, 2012, Engleska puritanska revolucija u 17. stoljeću kao odgovor na samovolju kralja i protektorat kao most od monarhije k monarhiji, *Izvorni znanstveni rad*, 2012. str. 11-34

L. FLEAHER, 1940, *Maculay and Carlyle, a study in victorian contrasts*, diplomski rad, North Texas State Teachers College, 1940.

J. A. FROUDE, 1882, *Thomas Carlyle: A history of the first forty years of his life*, vol. 1-2, Cambridge Library Collection: London, 1882.

J. A. FROUDE, 1884, *Thomas Carlyle: A history of his life in London*, vol. 1-2, Cambridge Library Collection: London, 1884.

M. GOLDBERG, 1989, Demigods and Philistines": Macaulay and Carlyle-A Study in Contrasts, *Studies in Scottish Literature*, vol.24, iss. 1, University of British Columbia: Vancouver, 1989. str. 116-128.

M. GROSS, 2001, *Suvremena historiografija-korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb: Novi Liber, 2001.

C. F. HARROLD, 1932, The Mystical Element in Carlyle (1827-34), *Modern Philology*, vol. 29, br. 4, The University of Chicago Press: Chicago, 1932. str. 459-475.

C. F. HARROLD, 1936, The Nature of Carlyle's Calvinism, *Studies in Philology*, vol. 33, br. 3, University of North Carolina Press: Chapel Hill, 1936. str. 475-486

C. F. HARROLD, 1928, Carlyle's General Method in the French Revolution, *PMLA*, Vol. 43, br. 4, Modern Language Association-Michigan State Normal College, 1928. str. 1150-1169.

S. HEFFER, 1996, *Moral Desperado: A life of Thomas Carlyle*, Trafalgar Square: London, 1996.

S. HEFFER, 2014, *High Minds: The Victorians and the Birth of Modern Britain*, Windmill Books: London, 2014.

P. E. KERRY, M. HILL, 2010, *Thomas Carlyle Resartus: Reappraising Carlyle's Contribution to the Philosophy of History, Political Theory, and Cultural Criticism*, Cranbury NJ: Fairleigh Dickinson University, 2010.

R. T. KERLIN, 1912, Contemporary Criticism of Carlyle's „French Revolution“, *The Sewanee Review*, vol. 20, br. 3, The Johns Hopkins University Press, 1912, str. 282-296.

C. de L. RYALS, 1987, Carlyle's The French Revolution: A „True Fiction“, *ELH*, vol. 54, br. 4, The Johns Hopkins University Press, 1987, str. 925-940.

D. R. SORENSEN, 1990, Carlyle, Macaulay and the "Dignity of History", *Carlyle Annual*, br.11, Saint Joseph's University Press, 1990, str. 41-52.

H. L. STEWART, 1917, Carlyle's Conception of History, *Political Science Quarterly*, vol. 32, br. 4, The Academy of Political Science-Dalmouse University: Nova Škotska, 1917. str. 570-589.

Thomas Carlyle-The Critical Heritage, 2002, ed. Jules Paul Sigel, Routledge: London i New York, 2002.

C. R. VANDEN BOSSCHE, 1991, *Carlyle and the search for authority*, Ohio State University Press: Ohio, 1991.

H. WHITE, 2011, *Metaistorija: istorijska imaginacija u Evropi devetnaestog vijeka*, Podgorica: Cid, 2011.

B. WORDEN, 2000, Thomas Carlyle and Oliver Cromwell, *Raleigh Lecture On History*, London, 2000. str. 131-170.

Web izvori:

Women in the French Revolution: A Resource Guide: <https://guides.loc.gov/women-in-the-french-revolution/charlotte-corday>

Jean-Paul Marat:

<https://www.britannica.com/biography/Jean-Paul-Marat>

The Life and Work of Thomas Carlyle with David Sorensen:

<https://www.youtube.com/watch?v=-IjyNr5pwCc&t=2674s>

9. SAŽETAK

Herojski koncept povijesti kroz historiografiju Thomasa Carlylea

Ovaj diplomski rad prati razvoj historiografske misli u povijesnim djelima Thomasa Carlylea s posebnim naglaskom na njegovu ideju herojstva kao glavnog motiva gotovo svih njegovih književnih rukopisa. Ukorijenjena u njemačkoj idealističkoj filozofiji i strogom kalvinističkom religioznom uvjerenju, herojska ideja okarakterizirala je povijesne teme kojima se Carlyle odlučio baviti. S obzirom na to da se od početka 21. st. njegova intelektualna i eruditska vrijednost, posebice u filozofskoj sferi i društvenoj kritici na zapadnim sveučilištima ponovno počela procjenjivati, ovo će djelo zasigurno pomoći u boljem razumijevanju povijesnih koncepata i sadržaja Carlyleovih djela. Potrebno je iznova čitati Carlylea ne samo zato da ga se nesretno povezuje s totalitarnim režimima prve polovice 20. stoljeća, nego i zato što je njegova radikalna konzervativna misao potrebna Europi i svijetu sada kao nikada prije. Uvijek je isticao kako je povijest okosnica svih ljudskih aktivnosti i znanosti općenito, a poznavanje naše europske povijesti uvelike će nam pomoći u nošenju sa sadašnjim i budućim bremenom koje može biti neizvjesno, ali ipak sa spoznajom kako su teška vremena naša stvarnost, moći ćemo ih lakše prevladati jednom kada se počnu odvijati.

Ključne riječi: romantizam, historiografija 19. stoljeća, Thomas Carlyle, herojstvo, viktorijansko doba, francuska revolucija, Oliver Cromwell, europska povijest

10. SUMMARY

The heroic concept of history through the historiography of Thomas Carlyle

This master thesis follows the development of the historiographical thought of Thomas Carlyle's works as a historian with special emphasis on his idea of heroism as the main motive of almost all his literary works. Rooted in German idealist philosophy and strict Calvinist religious belief, the heroic idea characterized the historical subjects Carlyle chose to deal with. Given the fact that since the beginning of the 21st century, his intellectual and erudite value, especially in the philosophical sphere and socio-critical in Western universities has begun to be evaluated again, this work will surely help in better understanding of the historical concepts and content of Carlyle's works. It is necessary to re-read Carlyle not only so that he is not unhappily associated with the totalitarian regimes of the first half of the 20th century, but also because his radical conservative thought is needed to Europe and the world now as never before. He always emphasized that history represents the backbone of all human activities and science in general, and knowing our European history will greatly help us in dealing with the present and future burden, which may be uncertain, but still with the knowledge that difficult times are our reality, we will be able to overcome them more easily once they begin to unfold.

Key words: romanticism, 19th century historiography, Thomas Carlyle, heroism, Victorian era, French revolution, Oliver Cromwell, European history